

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΑΙ ΤΗΣ «ΕΡΩΦΙΛΗΣ» ΚΑΙ ΤΗΣ «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ»

Δύο κυρίως σκοπούς εξυπηρετεί ἡ μελέτη τῶν δημοτικῶν παραλλαγῶν τῶν ἔργων τῆς προσωπικῆς λογοτεχνίας. Ἀφ' ἑνὸς μὲν διαπιστώνει τὸν βαθμὸν ἐξαπλώσεως ἑνὸς ἔργου καὶ τῆς αἰσθήσεως, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἐμποιεῖ εἰς τὸν λαόν· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀξιολογεῖ τὰς μεταπλαστικὰς ἱκανότητας, τὴν αἰσθητικὴν πολλακίς ἐμπειρίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ὁ λαὸς αὐτὸς χρησιμοποιεῖ πρὸς ἔκφρασιν τοῦ ἔσωτερικοῦ του κόσμου.

Πρόσφορον ἔδαφος πρὸς ἐξαγωγήν τοιούτων ὠφελίμων, διὰ τὰς νεοελληνικὰς ἀλλὰ καὶ τὰς λαογραφικὰς ἐρεῦνας, συμπερασμάτων, παρέχει ἡ μελέτη ὠρισμένων ἔργων τῆς Κρητικῆς προσωπικῆς Λογοτεχνίας, τοῦ 17ου ἰδία αἰῶνος, τῶν ὁποίων πολλὰς δημοτικὰς παραλλαγὰς διασφύζει ὁ λαὸς στοματικῶς.

Ὁ πλοῦτος τῶν στοιχείων τῆς λαϊκῆς ποιητικῆς παραδόσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλήφθησαν ἀπὸ τοὺς Κρητὰς ποιητὰς¹ ἡ καθαρὰ καὶ ζωντανὴ δημοτικὴ γλῶσσα, τὰ μέτρα καὶ οἱ ἐκφραστικοὶ τρόποι, προσέτι δὲ ἡ ἐξοικείωσις καὶ ἀφοσίωσις τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς ἰδανικοὺς ἥρωας τῶν ἔργων², κατέστησαν ταῦτα λαοφιλεῖ ἀναγνώσματα καὶ διηυκόλυναν τὴν διάδοσίν των. Οὕτω οὐδόλως ἐκπλήσσει τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἀπελθόντες Τουρκοκρῆτες, γνωρίζοντες καὶ λαλοῦντες καλῶς τὸ κρητικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, διέσωσαν, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ποιητικῶν κειμένων, καὶ μίαν ἐνδιαφέρουσαν δημοικὴν παραλλαγὴν τῆς «Ἐρωφίλης»³. Ἐξ ἄλλου ἔχομεν πολλὰς καὶ σαφεῖς εἰδήσεις περὶ τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ «φονικοῦ τούτου δράματος», διὰ στόματος τοῦ λαοῦ⁴, γεγο-

¹) Διὰ τὰ δημοτικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν κρητικὴν λογοτεχνίαν, ἴδε Ν. Β. Τωμαδάκη, Ὁ Ἐθνικὸς χαρακτήρας τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση», τ. Α', ἀρ. 8 (Ὀκτ. 1915), σ. 20.

²) Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας ἐν Ἀπειράθου Νάξου, περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 114 - 118.

³) Περὶ τῶν κειμένων αὐτῶν καὶ τῆς Ἐρωφίλης, ἴδε Ἐμμ. Γ. Δουλιγεράκη, Τὸ κρητικὸν δημῶδες ἔσμα τῆς Σουσάννας, περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Θ' (1955), σσ. 343 - 349, 363 - 366 καὶ δὴ τὰς σημ. 6), (4, 116.

⁴) Ἀναφέρομεν τὰς κυριωτέρας μαρτυρίας, τὰς σχετικὰς μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Ἐρωφίλης: Ρ. Aug. Guys, Voyage Littéraire de la Grèce, Paris 1783, τ. Α', σσ. 221 - 223 καὶ τ. Β', σσ. 35 - 36. Γ. Χατζιδάκι, «Καθηκοντα καὶ Ἐλπίδες», περ. «Πρόοδος» (Ἰανουάριος 1897). Arnoldus Pas-

νός τὸ ὄποῖον μαρτυρεῖ μὲν τὴν εὐρεΐαν ἐξάπλωσιν, ἀλλὰ συγχρόνως δικαιολογεῖ τὴν διάδοσίν του καὶ εἰς τοὺς ἀλλοθρήσκους μὲν Τουρκοκρητῆτας, οἱ ὅποιοι ὅμως εἶχον τὴν ἰδίαν σωματικὴν κατασκευὴν, τὰ αὐτὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν μὲ τοὺς Χριστιανούς Κρητῆτας⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν «Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν» καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἀρκεῖ καὶ μόνον ἢ γνωστὴ μαρτυρία τοῦ Σολωμοῦ, ὅτι ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος «δὲν εἶναι γυναίκα, ποὺ νὰ μὴ γνωρίζῃ» τὸ ποιμενικὸν τοῦτο εἰδύλλιον⁶.

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν παραλλαγῶν τῶν δύο ἔργων, συνεξετάζοντες πρὸς τὰς ἦδη γνωστὰς καὶ ἡμετέρας ἀνεκδότους.

Α'. «ΕΡΩΦΙΛΗ»

Ἡ τραγῳδία τοῦ Χορτάτζη φέρεται εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν ὑπὸ μορφὴν ἀποσπασμάτων, ἄλλοτε μὲν συνερραμένων καὶ λογικὴν κάπως ἐνότητα ἀποτελούντων⁷, ἄλλοτε δὲ ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων καὶ κυκλοφορούντων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ὑπὸ τύπον ἐρωτικῶν κυρίως καὶ γνωμικῶν διστίχων⁸. Τὸ φαινόμενον εἶναι σύνηθες εἰς τὴν στοματικὴν παράδοσιν πολλῶν ἔργων τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας, τῶν ὁποίων ἢ εἰς στίχους ἕκτασις εἶναι μεγάλη⁹. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν Ἐρωφίλην, τῆς ὁποίας ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν στίχων καὶ οἱ πλατυασμοὶ δὲν εὐνοοῦν μίαν πλήρη καὶ σαφῆ ἀπομνημόνευσιν τοῦ ἔργου

s o w, «Τραγῳδία Ρωμαίικα», Lipsiae 1860, σ. 570, ἀρ. 910. Παύλου Βλαστοῦ, Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἐρωφίλης τοῦ Χορτάτζη, περ. «Κρητικὸς Λαός», τόμ. Α', τευχ. Γ' (1909), σσ. 70 - 72. Ἐρωφίλη, τραγῳδία Γεωργίου Χορτάτζη (1600) ἐκδιδομένη ἐκ τῶν ἀρίστων πηγῶν μετ' εἰσαγωγῆς καὶ λεξιλογίου ὑπὸ Στ. Ξανθοῦδιδου, Ἀθῆναι 1928, εἰσαγ. σσ. λ' - λβ'. ΜΕΕ, τ. ΙΑ' (1929), σ. 625γ, λέξ. Ἐρωφίλη, ὑπὸ Α. Ν. Π(ολίτου).

⁵) Ἴδε Στ. Ξανθοῦδιδου, Ἐπίτομον ἱστορίαν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν ὀρχαιωτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐν Ἀθῆναις 1909, σ. 117.

⁶) Διονύσιος Σολωμός, ἐπιμέλεια καὶ εἰσαγωγή Ν. Β. Τωμαδάκη, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 15, ἐκδ. οἶκος «Αετός», Ἀθῆναι 1954, Διάλογος, σ. 167.

⁷) Τῆς μορφῆς αὐτῆς εἶναι ἡ παραλλαγή τοῦ Βλαστοῦ (περ. «Κρητικὸς Λαός», κ.λ.π. ἐνθ' ἄνωτ.) καὶ ἡ ἡμετέρα, ἢ ἐνταῦθα ἐκδιδομένη, εἰς τὰ μέρη τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἄξιος λόγος σύνδεσμος καὶ ἀλληλουχία.

⁸) Τοιαῦτα εἶναι τὰ ὑπὸ τῶν Guys, Χατζιδάκι, Passow, Ξανθοῦδιδου κ.λ.π. μνημονεύμενα (ἴδε σημ. 4, ἄνωτ.).

⁹) Ὑπενθυμίζομεν τὴν κατ' ἀποσπάσματα ἐπιβίωσιν τοῦ «Ἐρωτοκρίτου», τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ», τῆς «Βοσκοπούλας» κ.λ.π. (Ἴδε Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ. κ.λ.π. περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953) σσ. 114 - 118).

ἀπὸ τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος καί εἰς τὰς καθαρῶς ἰδικὰς του δημιουργίας ἀποφεύγει τὰς λεπτομερείας, ἀγνοεῖ τὰς μακρὰς ψυχολογικὰς ἀναλύσεις τῶν χαρακτήρων καὶ εἶναι ἐξόχως λακωνικός¹⁰. Εἰς τὴν σύμφυτον μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ λαοῦ ἀπέχθειαν αὐτὴν πρὸς τὰς ἐκτεταμένας διηγήσεις πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἐξ ἀδυναμίας πρόχειρον καὶ ἀτελῆ ἀπομνημόνευσιν, ἐκ τῆς ὁποίας λέξεις, στίχοι καὶ ὀλόκληρα μέρη λησμονοῦνται, παραφθείρονται καὶ συμπτύσσονται ἢ ἀλλάσσονται μὲ τυπικὰ ποιητικὰ στοιχεῖα, ληφθέντα ἀπὸ τὴν ἀπέραντον ποιητικὴν του παράδοσιν, ὅπου οἱ στερεότυποι στίχοι ἀποτελοῦν οὐσιωδέστατα στοιχεῖα εἰς τὰς δημιουργίας του. Οὕτω πολλάκις ὁ ἀρχικὸς χαρακτήρ τῶν ἔργων τῆς προσωπικῆς λογοτεχνίας ἀλλοιοῦται εἰς τὰς παραλλαγὰς, ἢ ὑπόθεσις μεταβάλλεται οὐσιωδῶς καὶ μόνον ὀλίγα εἰδήσεις, περὶ τῆς προελεύσεως τῶν παραλλαγῶν, διασφύζονται δι' αὐτῶν¹¹. Τοῦτο εἶναι περισσότερο ἐκδηλον εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βλαστοῦ παραλλαγὴν τῆς Ἐρωφίλης, ἢ ὁποία ἔχει μᾶλλον τὸν χαρακτήρα προχειρῶς καὶ ἀτάκτως ὑπαγορευθέντων μερῶν τῆς τραγωδίας. Ἡ ἡμετέρα¹² ἀποτελουμένη ἀπὸ πεζῆν καὶ ἔμμετρον ἀφήγησιν τῆς ὅλης ὑποθέσεως, διατηρεῖ κάποιαν χάριν καὶ μὲ τὴν σκηνικὴν διάταξιν, τὴν ὁποίαν διασφύζει εἰς τὸ ἔμμετρον μέρος, δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἐπεδειχθῆ κάποια προσοχὴ εἰς τὴν ἀπομνημόνευσίν της.

Βεβαίως αἱ ἀλλοιώσεις, ἢ σύγχυσις τῶν χαρακτήρων, αἱ παραφθοραὶ καὶ τὰ τυπικὰ λαϊκὰ στοιχεῖα δὲν ἔλλείπουν καὶ ἐδῶ· πάντως ἡ παραλλαγή αὐτὴ εἶναι περισσότερο εὐπρόσωπος τῆς ἄλλης.

Παρέχομεν νῦν ταύτην ἐπεμβαίνοντες εἰς τὸ πεζὸν μέρος ἐκεῖ, ὅπου ὁ συλλέκτης — ἄμοιρος στοιχειωδῶν γνώσεων συλλογῆς λαογραφικοῦ

¹⁰) Ὡς παράδειγμα παρέχομεν τὸ ποίημα τοῦ «Θανάτου τοῦ Διγενῆ», τοῦ ὁποίου ἔξοχον δεῖγμα λιτότητος εἶναι ἡ κρητικὴ παραλλαγή (σχετικῶς ἴδε Κ. Ρωμαίου, Ἡ Κρητικὴ παραλλαγή τοῦ «Θανάτου τοῦ Διγενῆ», περ. «Κρητ. Χρονικά», τ. Ζ' (1953) σσ. 395 - 405) Τῆς αὐτῆς λακωνικότητος καὶ λιτότητος δημιούργημα εἶναι καὶ τὸ ἠρωϊκὸ «Κλέφτικα τραγοῦδι» (σχετικῶς ἴδε Γιάνανη Ἀποστολάκη, Τὸ Κλέφτικα τραγοῦδι, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του, ἐν Ἀθήναις 1950, σσ. 106 - 109).

¹¹) Τὸ φαινόμενον ἔχει γενικὸν χαρακτήρα εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ μῖα μελέτη, ἐπὶ τῶν διαφόρων μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐν ᾧσμα ἐξυπλοῦται, ἐπὶ τῶν συμφυρῶν, τοὺς ὁποίους προκαλεῖ ἢ δέχεται, ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων, τὰς ὁποίας προξενεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ἄλλων φημάτων συγγειῶν ἢ ξένων ὡς καὶ ἐπὶ τῆς προελεύσεως διαφόρων στερεοτύπων στίχων, φθ' ἔλυσ, νομιζομεν, πολλὰ καὶ ποικίλα τῆς δημοτικῆς ποιήσεως προβλήματα.

¹²) Ἐστάλη ἐκ Σμύρνης ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἡρακλείου τουρκοκρητῶς Μεχμέτ Ἀλη Τσιναρ (Χατζῆ Ἀλῆ Μπεγάκη) εἰς τὸν Τουρκοδίφην κ. Νικ Σταυρινίδην, ὁ ὁποῖος εὐγενῶς παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς ταύτην.

ύλικου — ἠθέλησε νὰ περικοσμήσῃ τὸ κείμενον διὰ φράσεων καὶ λέξεων εἰς καθαρύνουσιν, τῆς ὁποίας δὲν φαίνεται καλὸς γνώστης.

Ἐπιφυλασσόμεθα εἰς παρατηρήσεις μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ κειμένου.

Ο ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ ΚΙ' Η ΝΕΡΩΜΦΙΛΗ ¹¹

Σὲ μιὰ ἐποχὴ καὶ σ' ἓνα καιρὸ ἦτο ἓνας βασιλιάς, σὴν πλοῦτη περιπλοῦτος καὶ στὴ δύναμη δυνατώτατος· ὅμως δὲν εἶχε διάδοχο τοῦ θρόνου του. Ἐπῆγε λοιπὸν σ' ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τοὺς μάγους, μήπως μπορέσῃ καὶ κάμῃ ἓνα παιδί μὲ τὴ μαγείαν τως. Ὅσο ὅμως κι' ἂν ἐδουκίμασε οἱ κόποι νιου πῆγανε χαμένοι. Σ' αὐτὸ τὸ χρόνον κάποιος βασιλιάς τοῦ ἐκήρυξε πόλεμον καὶ ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἐκστρατεία. Ἐπολέμησε λοιπὸν καὶ σ' ἓνα μικρὸ διάστημα ἐνίκησε τὸ βασιλιά, πὸν τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ μὲ πολλὰ λάφυρα ἐγύρισε στὴν πατρίδα του. Στὰ λάφυρα, πὸν πῆρε ἀπὸ τὸν πόλεμον, ἦτανε κι' ἓνα μικρὸ παιδάκι, ὁμορφοὸν σὰν ἄγγελος καὶ τρυφερώτατο, πὸν εἶχε τὸ ὄνομα Πανάρετος. Ὁ βασιλιάς αὐτὸ τὸ ἀγγελικὸν παιδί τὸ ἔκαμε παιδί δικόν του καὶ διάδοχόν του. Ὅντιν ἤρθε ὅμως ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία, ἡ γυναῖκα του εἶχε γεννημένα ἓνα κοριτσάκι, κι' αὐτὸ σὰν ἀγγελοῦδι, πὸν τὸ λέγανε Νερωμφίλη. Αὐτὰ τὰ δύο παιδιὰ ἐμεγάλωσαν καὶ ἐγαπιῶντο μὲ μιὰν ἀγάπην κι' ἓνα ἔρωτα μεγάλο, δίχως νὰ ξέρουν ἂν εἶναι ἀδέρφια ἢ ξένοι καὶ ποιά ἦτανε ἡ καταγωγὴ τοῦ Πανάρετου. Μιὰ μέρα πὸν περπατοῦσαν μαζί στὸ περβόλι, μιὰ γοιὰ εἶδε τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔρω-

¹¹) Οὕτως ἔχει ὁ τίτλος εἰς τὸ ἐκ Σμύρνης ἀποσταλὲν χειρόγραφον τοῦ συλλέκτου. Ὁ τύπος *Νερωμφίλη* ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς τὸ κείμενον, εἰς τε τὸ πρῶτον καὶ τὸ ἔμμετρον, καθὼς καὶ εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Βλαστοῦ (ἐνθ' ἀνωτεροῦ σ. 7, σ. 40, σ. 73 κ.λ.π.). Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ν πρὸ τοῦ ε ἐξηγεῖται ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν στενὴν συνεκφώνησιν τοῦ τελικοῦ ν τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου εἰς τὴν αἰτιατικὴν μὲ τὸ ἀρχικόν ε τῆς λέξεως Ἐρωμφίλη, οὕτω *τὴν Ἐρωμφίλη* > *τὴν Νερωμφίλη*, (πρὸς βλ. *τὴν Ἰδα* > *τὴν Νίδα*). Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ὑπαρξίς τοῦ ἐργίου μ πρὸ τοῦ χειλικῆς δασέως φ εἰς τὸ σύμπλεγμα *μφ* (-μφίλη) δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, εἴτε διὰ πρόκειται περὶ ἀναλογικῆς πρὸς τὰ *Παμφίλη*, *Πάμφιλος* σχηματισμοῦ εἴτε ἀναλόγου πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ *Σαμφῶ* φαινομένου (Γ. Ν. Χατζιδάκι, ΜΝΕ, 2, σσ. 550 - 556) εἴτε τέλος περὶ ἀλόγου προσθήκης τοῦ μ κούτου ὑπὸ τοῦ λουῦ, ὁ ὁποῖος σὺν τῇ παρῶδῳ τοῦ χρόνου ἀπομανθάνει τὰ λ-πτομερείας καὶ πολλάκις ἄλλοι οἱ καὶ τὴν οὐσίαν. Ἀξίον πάντως σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὁ λαὸς διατηρεῖ τὸν τύπον τοῦτον (Ἐρωμφίλη) καὶ τὸν χρησιμοποιοῖ εὐρέως καὶ σήμερον ὡς βαπτιστικὸν ὄνομα, ἐνῶ ὁ ὀρθὸς τύπος (Ἐρωφίλη) σπανίως ἀπαντᾷ εἰς τὴν σημερινὴν ὀνοματολογίαν. Αἱ ἄλλοι αὐταὶ προσθήκαι ἐργίου δὲν εἶναι σπάνιοι εἰς τὴν δημοτικὴν μᾶς γλῶσσαν, πρὸς βλ. καὶ Ἀνθῆνα, ἔρωτας κ.λ.π.

τάν τως καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τῶς εἶπε πὼς ἡ φύση γεννᾷ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἔρωτα σὲ δυὸ κορμιά, πὸν οἱ πατεράδες κι' οἱ μανάδες τως δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι.

— Σεῖς ἀδέρφια δὲν εἶστε. Ἐσένα Πανάρειτε, σὲ πῆρε καὶ σ' ἔφερε ὁ βοσιλιὰς λάφυρο ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ σ' ἔκαμε παιδὶ δικό ντου κι' ἡ Νερωμφίλη εἶναι θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ.

Αὐτὰ ἀφοῦ τὰ εἶπε ἡ γριά, οἱ νέοι ἄρχισαν νὰ φέρονονται μὲ τὸν πὸ ἐλεύθερο τρόπο τῆς ἀγάπης.

Ἡ Νερωμφίλη τὴν ἀγάπη πὸν εἶχε στὸν νέο τὴν εἶπε στὴ Νένα τζη, πὸν τὴν βοηθοῦσε καὶ τὴν παρηγοροῦσε σὲ κάθε τῆς στενοχώρια. Κι' ἡ Νένα τῆς εἶπε τὸ μυστικό, πὼς δὲν ἦταν ἀδέρφια.

Ὁ βασιλιὰς ὁμως κατάλαβε τὸν ἔρωτά ντως καὶ τοὺς παρακολουθοῦσε ἀμοναχὸς του. Μιὰ μέρα τοὺς εἶδε νὰ φιλιοῦνται καὶ τὰ ἀγκαλιάζονται στὴν κρεββατοκάμερα τοῦ Πανάρειτου. Τότε δίχως νὰ τωσὲ δόση νὰ κατάλαβουε, φωνάζει τὸν Πανάρειτο καὶ τοῦ λέει :

— Νὰ πᾶς νὰ προτείνης δυὸ γάμους στὴ Νερωμφίλη, γιαιτὶ ἦρθανε σήμερο μανιτάτα ἀπὸ τοὺς γειτόνους βασιλιάδες.

Καθὼς πάη ὁ Πανάρειτος στὴ Νερωμφίλη γιὰ νὰ τῷ πῆ τὴν προξενειά, ὁ βασιλιὰς παραμονεύει γιὰ νὰ ἰδῇ τί θὰ κάμουν.

Λοιπὸν¹⁴ ἡ Νερωμφίλη, πὸν εἶδε ἓνα ὄνειρο ἀπὸ βραδύς, κάθεται στὸ παράθυρο κλιτῆ¹⁵ μαζὺ μὲ τὴ Νένα τζη. Σ' αὐτὴ τὴ σίαση βλέπουν τὸν Πανάρειτο νὰ ἔρχεται. Γυρίζει ἡ Νερωμφίλη καὶ λέει τῷ Νένας τῷ :

Μὰ τὸν Πανάρειτο θωροῶ κι' ἔρχεται ἴεν ἔμένα¹⁶

Γ 45 - 46, 61 · 62

¹⁴) Ἄρχεται τὸ δεύτερον, ἔμμετρον, μέρος μὲ τὴν σσηνικὴν του διάταξιν καὶ τὰς ἐπεξηγήσεις ἢ συμπληρώσεις, τὸς ὁποίας εὐρίσκομεν εἰς τὸ χειρόγραφο τοῦ συλλέκτου. Ἀριστερὰ τῶν στίχων θέτομεν τὴν κανονικὴν ἀρίθμησην αὐτῶν εἰς τὴν παραλλαγὴν, δεξιὰ ἐτέθησαν οἱ ἀριθμοὶ των ὡς εὐρίσκονται αὐτοὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς τραγωδίας ὑπὸ τοῦ Ξανθοῦ διδου. Διὰ τοὺς τυχόν πτεροφθαμένους, συμπεφυμένους, στερεοτύπους εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν ἂ.λ.π. στίχους παρέχομεν παρατηρήσεις καὶ ἐπεξηγήσεις εἰς ἰδιαιτέρας δι' ἕκαστον ὑποσημειώσεις.

¹⁵) Θηλυκὸν τοῦ κλιτός, ρηματ. ἐπίθ. ἐκ τοῦ κλίγω (Ἐρωτόκρ. ἔκδ. Ξανθοῦ διδου, Γλωσσάρ. σ. 579). Ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς τὴν Ἐρωφίλην καὶ εἰς ἄλλα ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ. (Ἐρωτόκρ., Ζήν., Στάθ., Ἀπόκοπο κ.λ.π.) μὲ τὴν ἔνοιαν, κατηφής, τεθλιμμένος. Ἀπαντᾷ καὶ σήμερον εἰς τὴν κρητικὴν διάλεκτον ἰδίως εἰς τὴν ἔκφρασιν «κάθεται κλιτός καὶ παραπονεμένος».

¹⁶) Εἰς τὸ χγφ. ὑπάρχει ὁ τύπος *θνεμένα* καὶ ἡ ἐξήγησις *θλιμμένα, λυπημένα*. Ἡ λέξις ὁμως αὐτὴ δὲν εἶναι γνωστὴ εἰς Κρήτην ἢ ἀλλαχοῦ. Φαίνεται

κι' εἶναι τ' ἀμμάθια ντου κλιτὰ ¹⁷ καὶ παροπονεμένα ¹⁸.

Σιμώνει ὁ Πανάρετος κι' ἡ Νερωμφίλη τοῦ λέει:

*Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρε τὴν ψυχὴ μου*¹⁹, Ε 525
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε στὸν κόσμο τὸ κορμί μου ²⁰. Γ 149, Ε 525

5 *Γιὰ σένα ἐγεννήθηκα, γιὰ σένα θὰ ποθάνω,*
*γιὰ σένα θὰ τὸν ἀρηθῶ τὸν κόσμο τὸν ἀπάνω*²¹.

Ὁ Πανάρετος τότε λέει τῇ Νερωμφίλης:

*Δὺὸ προξενεὶς σοῦ φέρνω ᾧ γώ, γλυκεῖά μου Νερωμφίλη*²²,
*μηδὲ σὴν μιὰ δίνω βουλή, μηδὲ σὴν ἄλλη ἀχείλι*²³.

νὰ προῆλθεν ἀπὸ συμφυρμὸν τῶν λέξεων ὁθὲν ἐμένα. Εἰς τὴν παραλλ. τοῦ Βλαστοῦ ὁ ἀντίστοιχος στίχος ἔχει ἀκριβῶς τὸ δεύτερον τοῦτο:

21 *Καὶ τὸν Πανάρετο θωρῶ κι' ἔρχετ' ὁθὲν ἐμένα*

Εἰς τὴν Ἐρωφιλην ἀντὶ τοῦ ὁθὲ παρέχεται πρὸς ἡ καὶ ἀντὶ τοῦτου ἡ λέξις θλιμμένο.

*Ἐρ. Γ, 45-46 *Μὰ τὸν Πανάρετο θωρῶ κ' ἔρχεται σὰ θλιμμένο,*
καὶ τὸ μαντάτο τὸ πρικὺν θεῖ νᾶχη μαθημένο.

καὶ Γ, 61-62 *Μὰ τὴν κερά μου συντηρῶ κι' ἔρχεται πρὸς ἐμένα*
κι' ἔχει τὸ πρόσωπο κλιτό, τ' ἀμμάθια θαμπομένα.

¹⁷) Εἰς τὴν παραλλαγὴν Βλαστοῦ, στ. 22 ἀντὶ κλιτὰ γράφεται κλειστά! Εἶναι τοῦτο χαρακτηριστικὸν τοῦ πόσον κακῶς ἀπομνημονεύονται πολλάκις τὰ κείμενα, δεικνύει δὲ πόσον παρανοοῦνται διὰ τοῦτο.

¹⁸) Οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι προέρχονται προφανῶς ἀπὸ συμφυρμὸν τῶν 4 ἀνωτέρω (σημ. 16, *Ἐρωφ. Γ 45 - 46, Γ 61 - 62) διδομένων. Τὸ μοτίβον τοῦτο τῆς ἀναγγελίας τῆς εἰσόδου εἰς τὴν σκηνὴν ἄλλων προσώπων, ἡ ὁποία γίνεται διὰ τοῦ εἰς αὐτὴν ἤδη ὑπάρχοντος καὶ ὁμιλοῦντος εἶναι συχνὸν εἰς τὴν τραγωδίαν, πρβλ. Β 235, Β 311, Δ 12, Δ 135, Δ 147, Δ 235 κ.λ.

¹⁹) Ὁ στίχος παρεφθάρη, πρβλ. *Ἐρ. Ε 525

Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε ψυχὴ μου

*Ἐνταῦθα (εἰς τὴν παραλλαγὴν) ἡ κακὴ καταγραφὴ τοῦ στίχου ἢ ἡ πρόχειρος ἀπομνημονεύσις του μετέβαλε τὸ τρίτο *Πανάρετε* εἰς *Πανάρε(!) τὴν*...

²⁰) Καὶ τὸ δίστιχον τοῦτο (3 - 4) ἐσηματίσθη προφανῶς ἀπὸ τὸν συμφυρμὸν τεσσάρων στίχων τῆς τραγωδίας. (Ὁ στ. 4 καὶ παρ' Ἐρωτοκρ. Γ 1400, αὐτούσις),

Ε 525 *Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε ψυχὴ μου,*
βοήθα τῇ βαργνόμοιρης, καὶ δέξον τὸ κορμί μου.

Γ 149 *Μὰ γῆ ἄμορφ' εἶμαι, γῆ ἄσκημη, Πανάρετε ψυχὴ μου,*
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε στὸν κόσμο τὸ κορμί μου.

²¹) Τὸ δίστιχον τοῦτο (5 - 6), ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, δὲν ὑπάρχει αὐτούσιον εἰς τὴν τραγωδίαν. Ἀπηχῆσεις του μόνον ἀποτελοῦν οἱ στίχοι, Α 370, Γ 122 - 124, Γ 167 - 168, Ε 286 - 287. Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 29 - 30.

²²) Πρβλ. *Ἐρ. Β 251 - 252, Β 405, Γ 95, Δ 27.

²³) Ὁ στίχος δὲν φαίνεται νὰ προῆλθεν ἀπὸ τὸ πρότυπον.

**Η Νερωμφίλη ἀπαντᾷ :*

10 Δὺὸ προξενεῖς μοῦ φέρουνε, Πανάρετε, καὶ πέ μου,
ποιὸς εἶν' ὁ πιά καλύτερος, γὰ δώσω τὸ ἀφειδιές μου²⁴.

**Ὁ Πανάρετος λέει :*

Δὲ βάνω ἴγὼ εὐχαρισθιά στὸν ἕνα καὶ στὸν ἄλλο,
ἴσα ἴχω καὶ τὸν πιά μικρό, ἴσα καὶ τὸ μεγάλο²⁵.

Τότε ἡ Νερωμφίλη τοῦ λέει τὸ ὄνειρο²⁶ :

Πανάρετε, Πανάρετε, στολίδι τοῦ ψυχῆς μου,
εἶδά ἴνα ὄνειρο βαρὺ, ποὺ τράνταξ' τὸ κορμί μου²⁷.

15 Δὺὸ περιστέρια πλουμιστά, περίσσα πλουμισμένα²⁸, B 147
σ' ἕνα ψηλότατο δειντρί ἦτανε φωλεμένα²⁹. B 148

Κι' ἐπέρασεν ὁ κυνηγὸς κι' ἐσκότωσε τὸ ἕνα³⁰,
κι' ἐπόμεινε τὸ θηλυκὸ μόνο κι' ἀμοναχόντου,
καὶ ἐγύρισε τὰ νύχια του, γιὰ νὰ σφαγῇ ἀπατόντου³¹.

20 Γιὰ νὰ σφαγῇ, γιὰ νὰ πνιγῇ, γιὰ τοῦ καρδιᾶς τὰ μέρη' B 157
γιὰ νὰ σφαγῇ κι' ἐκεῖνο μιὰ γιὰ τὸ δικό του ταίρι³². B 159

²⁴) Πρβλ. Βλαστοῦ, στ. 15 - 16 :

*Δὺὸ προξενεῖά μοῦ φέρανε, πέ μου, Πανάρετέ μου,
ποιὸς εἶν' ἀπὸ τοὶ δυὸ καλλιὰ γὰ δώσω τὸ ἀφειδιές μου.*

Τὸ δίστιχον τοῦτο εἶναι πιθανὸν ἀνάπλασις μέρους τῆς τραγωδίας, τὸ ὁποῖον ἐκ κακῆς ἀπομνημονεύσεως ἀπέμαθεν ὁ λαός.

²⁵) Πρβλ. Β 21 - 22. Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 17, ἐνθα ὁ στίχος 12 τῆς παρουσίας παραλλαγῆς εἶναι ὁ αὐτός.

²⁶) Εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλη ἀφηγείται τὸ ὄνειρον εἰς τὴν Νένα (Β 147 - 158). Ἐνταῦθα ὁμως, ἐνθα τὰ πάντα συμπεκνοῦνται καὶ συγχέονται, ὁ λαὸς ἐπιδιώκει δραματικωτέραν ἐντύπωσιν καὶ συνοχήν, διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας ἀνακοινώσεως τοῦ ὄνειρου εἰς τὸν Πανάρετον.

²⁷) *Τράνταξ' τὸ κορμί μου* = τὸ συνεκίνησε βαθέως.

²⁸) Β 147, *Δὺὸ περιστέρια πλουμιστά μοῦ φαίνετόνε, Νένα*, Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 1, ἐνθα ὁ στίχος εἶναι ὁ αὐτὸς μετὰ τὸν τῆς ἡμετέρας παραλλαγῆς.

²⁹) Ἐρωφ., Β 148 . . . κ' ἐθώρον φωλεμένα.

Βλαστοῦ, 2 . . . ἦσανε φωλεμένα.

³⁰) Εἰς τὴν τραγωδίαν δὲν ἀναφέρεται κυνηγός, ἀλλὰ *λοῦπη* (= λύκος καὶ ἀρπακτικὸν ὄρνεον) Β 151. *Λοῦπη* ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Βλαστόν, στ. 3.

³¹) . . . ἀπατόντου. Ἡ ἔκφρασις εἶναι στερεότυπος εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν (ἴδε Μ. Π. Βρετοῦ, Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον 1868, σ. 12, στ. 73 - 74, σ. 15, στ. 80 κ.ἄ.).

³²) Οἱ 4 τελευταῖοι ἐνταῦθα στίχοι (18 - 21) παραλλάσσουν εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἀπὸ τοὺς ἀντιστοίχους τῆς τραγωδίας (Β 155 - 158).

Ἦ Ἡ Πανάρετος δίνει τὴν ἐξήγησιν⁸³:

Ἦ κύρης μάς ἴο⁸⁴ κυνηγός κι' ἔμεῖς τὰ περιστέρια,
κόρη, καὶ νὰ ἴο βολετὸ καὶ νὰ γενοῦμε ταίρια⁸⁵.

Ἦ Βασιλιάς διὰν εἶδε τὴν παράσταση αὐτὴ, φωνάζει τὴ Νένα τῇ Νερωφίλῃς καὶ τῇ λέει:

Τὸ σύμβουλο ἐπέψαμε νὰ μάθη τὴν ἀλήθεια,
25 κι' ὁ σύμβουλος ἐκάθετο κι' ἔλεγε παραμύθια⁸⁶.

Ἦ Ἀμε καὶ φέρε μὸν τῆνε τὴ σκρόφα⁸⁷, ποὺ θαργίεται,
πὼς στὰ κρυφὰ καμώματα, ποὺ κάνει, δὲ θαργίεται.

Καθὼς ἡ Νένα πάη νὰ πάρη τὴ Νερωφίλῃ, ὁ βασιλιάς παραδίδει τὸν Πανάρετο σὸ δῆμιο. Στὸ δρόμο ποὺ πάει ἡ Νερωφίλῃ γιὰ τὸ βασιλιά, λέει τῇ Νένας τῆ:

Ἦ κύρης μου μοῦ μήνυσε νὰ τρέχω νὰ πηγαίνω,
δὲν εἶχαμε στὸ σπῖτι μας χειρότερο σὰν κεῖνο⁸⁸. E 278
30 Σπιθιά μου τρισκατάραιη καὶ τρισκαταραμένη, E 1
γιατὶ στὰ βάρη τοῦ γιαιλοῦ δὲν εἶσαι βουλιασμένη⁸⁹. E 2

⁸³) Ἐνῶ εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλῃ ἐκφράζει ἡ ἰδία τὸν φόβον μὴπως ὁ λούπης εἶναι αὐτὸς ὁ πατήρ της,

B 161 λούπης μὴν εἶν' ὁ κύρης μου, τρομάσω καὶ φοβοῦμαι,
κι' ἔμεῖς τὰ περιστέρι' αὐτὰ κι' ὁμάδι σκοτωθῶμε.

ἐνταῦθα ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δίδει τὴν ἐξήγησιν τοῦ ὄνειρου, μὲ βεβαιότητα καὶ οὐκ ἀμφιβολίαν, εἶναι ὁ Πανάρετος. Τοιαῦται συγχύσεις προσώπων, ἐννοιῶν καὶ πραγμάτων εἶναι συνήθεις ἐνταῦθα, ὅπου ὁ λαὸς προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ μὲ 71 στίχους τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς τραγωδίας.

⁸⁴) Ἦτο.

⁸⁵) Ἦ ὁ στίχος 22 εἶναι μετάπλασις τοῦ B 161 - 162 τῆς τραγωδίας. Ἦ δὲ στ. 23 εἶναι πρόχειρον δημιουργημὰ τοῦ λαοῦ.

⁸⁶) Ἦ ἕτερον δείγμα συγχύσεως μερῶν τῆς τραγωδίας εἶναι καὶ τὸ δίστιχον τοῦτο, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀντίστοιχον, εἰς τὸ πρότυπον, εὐρίσκειται εἰς μονόλογον τοῦ βασιλέως, κατόπιν τῆς μακρᾶς προσπαθείας τοῦ συμβούλου νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Πανάρετου καὶ τὴν τιμωρίαν τῆς Ἐρωφίλῃς. Ὁ Βασιλιάς λέει:

Δ 611 - 612 Ἦ γερθεῖα ἐλωλάνασι, θαρρῶ μὰ τὴν ἀλήθειαν,
τὸ σύμβουλο καὶ κάθετα καὶ λέει παραμύθια.

⁸⁷) Ἦ ὕβρις συνήθης εἰς δημοτικὰ κείμενα μὲ τὴν σημασίαν τῆς κακῆς φήμης γυναικὸς (ἴδε καὶ Ἐμμ. Ἰ. Δουλιγερᾶκη, ἔνθ. ἄνωτ. σ. 345, στ. 77).

⁸⁸) Εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλῃ δὲν ὀμιλεῖ περὶ τοῦ πατρὸς της εἰς τὴν ἀντίστοιχον τῶν στίχων 28 - 29 περίπτωσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀγγελιοφόρου, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ πατήρ της πῆν ἐκάλεσε,

E 277 - 278 Μ' ἀλλοιῶς γιατί μοῦ μήνυσε μὲ τὸν Ἀρμόδη, κρῖνω
(γιατὶ ἄνθρωπο χειρότερο δὲν ἔχομ' ἀπὸ κεῖνο)

(Ἠρβλ. Β λ α σ τ ο ὕ 11 - 12). Ἦ ὅθεν ἔχομεν καὶ ἐνταῦθα σύγχυσιν προσώπων.

⁸⁹) Εἰς τὸ πρότυπον οἱ στίχοι αὐτοὶ 30 - 31 δὲν λέγονται ὑπὸ τῆς Ἐρω-

**Η Νερωμίλη παρουσιάζεται στὸν πατέρα της :*
*Τὴν ὀμιλίᾳ σου ἤκουσα καὶ τὴν ψηλότητά σου*⁴⁰ E 325
*κ' ἦρθα νὰ δῶ, ἀφεντάκι μου, κι' εἰνὰ 'ν' τὸ θέλημά σου*⁴¹. E 326

**Ὁ βασιλιάς :*
Καλῶς τὴ θυγατέρα μου, καλῶς τηρε, νὰ κάμω, Δ 647
 35 *νὰ κάμω τὰ προεπούμενα στὸν ἐδικό σου γάμο*⁴².

**Η Νένα μπαίνει στὴ μέση καὶ λέει τοῦ βασιλιᾶ :*
"Ἄς κάμωμε, ἀφεντάκι μου, τοῦτ' ἢ φωτιά νὰ σβήση,
*σὰ σπύθα δίχως δύναμη στέκει νὰ τὴ γεμίση*⁴³.

**Ὁ βασιλιάς θυμώνει καὶ τὴν διώχνει ὑβριστικά :*
*Πήγαυε, πήγαυ' ἀπὸ 'πά*⁴⁴, *κακὴ καὶ ξεπλυμένη,*
*κι' ἐμένα ἢ θυγατέρα μου εἶναι ξετρεξαμένη*⁴⁵.

**Η Νένα φεύγει καὶ μένει ὁ βασιλιάς μὲ τὴ Νερωμίλη μόνη. Αὐτὸς,*
ἀφοῦ θανάτωσε τὸν Πανάρετο, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔβαλε σ'
*ἓνα βαρέλι*⁴⁶ *μαζὺ μὲ τὴν καρδιάν του. Τὸ ἄλλο σῶμα τὸ ἔκαμε βρώση*
τῶν λιονταριῶν του. Ὁ βασιλιάς διατάσσει τὴ Νερωμίλη νὰ ἔσοκεπάω
τὸ βαρέλι :

φίλης ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ *μαντατοφόρου*, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ε' πράξεως ἀναγγέλλει τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Πανάρετου, ἴδε Ε, 1 - 2 καὶ πρβλ. Δ, 22.

⁴⁰⁾ Ὁ στίχος προφανῶς παρεφθάρη ἐκ τοῦ Ε 325 :

Τὸν ὄρισμό ἐγροίκησα τῆς ὑψηλότητάς σου.

(Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ 13 καὶ 33).

⁴¹⁾ Παραφθορὰ τοῦ Ε 326 εἶναι καὶ ὁ 33 (ἀνωτ.).

Ε 326 *Κι' ἦρθα νὰ μάθω τὸ ζιμιό τ' εἶναι τὸ θέλημά σου.*

Διὰ τὸ δίστιχον (32 - 33) πρβλ. καὶ Β 373 - 374 καὶ Βλαστοῦ στ. 14 καὶ 34.

⁴²⁾ Πρβλ. Δ 647 - 8.

Καλῶς τὸν ἄξιό μου γαμπρό, καλῶς τοσε νὰ κάμω
καθὼς τυχαίνει σήμερο τὸν ὄμορφό σου γάμο.

Συγχέονται καὶ ἐνταῦθα, ὡς συνήθως, τὰ πρόσωπα. (Πρβλ. καὶ Α 545 - 546, Β 365 - 366, Γ 99 - 100, Βλαστοῦ 45 - 46).

⁴³⁾ Τὸ δίστιχον (36 - 37) εἶναι, πιθανῶς, ἀπήχησις τοῦ Β 33 - 34, διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ Νένα προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὴν Ἐρωφίλην, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συνεχίσῃ τὸν παράνομον μὲ τὸν Πανάρετο ἔρωτα.

⁴⁴⁾ Ἀπὸ 'πά = ἀπὸ δῶ.

⁴⁵⁾ Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 51 - 54. *Ξετρεξαμένος ἢ ξεκουζουλαμένος,* ὅστις κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν, «ἔχει χάσει τὰ μυαλά του».

⁴⁶⁾ Συγχέεται καὶ ἐνταῦθα ἡ λέξις *βασιέλλι* (λεκάνη ἢ δίσκος) πρὸς τὸ *βαρέλι*. Τὸν τύπον *βασιέλλι*, *βασιέλλο* διατηρεῖ ἡ παραλλαγή Βλαστοῦ. Διὰ τὸ *βασιέλλι* τοῦτο καὶ τὴν ἐπιβίωσίν του, ἴδε Μάρθας Ἀποσκίτου, Κρητοῦ πελοποννησιακά, «Κρητ. Χρονικά», τ. Θ' (1955) σ. 510.

- 40 Ἄνοιξε θυγατέρα μου ἐκεῖνο τὸ βαρέλι
λέω κι' αὐτὸ τὸ χάρισμα καλὸ φανῆ σου θέλει⁴¹ E 368
- Ἡ Νερωμφίλη:
Ἡ Νένα μου ἐμίσειε κι' ἐγὼ πολλὰ τρομάσω⁴². E 331
Γιὰ τὸ θεό, ἀφεντάκι μου, καὶ πῶς θ' ἀνεσκεπάσω.
- Ὁ Ποιητής:
Κι' ἀνεσκεπάζει καὶ θωρεῖ, εἶντα νὰ ἰδῇ ἡ καϋμένη.
- 45 Κείνη τὴν ὥρα ζωντανή ἦτο γ(ῆ) ἀποθαμένη⁴³;
Ἡ Νερωμφίλη:
Κύρη μου δὲ σὲ λέω μπλιό, κύρη δὲ σ' ὀνομάζω E 435
μόν' ἄπονο κι' ἀνέπιστο καὶ σκύλο θὰ σὲ κράζω⁴⁴ E 436
Κεφάλι μου ὠραιότατο, κεφάλι πλουμισμένο, E 417
τ' ἀπομεινάρι τοῦ κορμιοῦ ποῦ τό 'χετε ριγμένο. E 418
- Ὁ βασιλιάς:
50 Τῶ λιονταριῶ μου τό 'δωκα καὶ τῶ σκυλιῶ μου βρώση, E 419
γιατὶ δὲν ἦτονε πρεπὸ χῶμα νὰ τὸ πλακώση. E 420
- Ἡ Νερωμφίλη:
Ἡ Νουῆ βασιλιᾶ ἴανε παιδί, ἡ Νουῆ μέγα βασιλέα,
ἀπού 'το μεγαλύτερος ἀφέντης παρὰ σένα⁴⁵.
Τοῦ Τραμουρνιᾶνα βασιλιᾶ, ποῦ 'στε μεγάλοι φίλοι⁴⁶,

⁴¹) E 367 - 368 :

Τὰ πράματα' ἀπὸ βρῖσκονται σὲ τοῦτο τὸ βατσελλί
σίματος, δέξου, χάρισμα καλὸ φανῆ σου θέλει.

(Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ 61 - 62).

⁴²) Πρβλ. E 331 - 332.

⁴³) Πρβλ. E 385 - 386.

⁴⁴) E 435 - 436 :

Ἦ κύρη μου..., μὰ κύρη μπλιό γιάντα νὰ σ' ὀνομάζω,
κι' ὄχι θεργιὸ ἀλύπητο κι' ἄπονο νὰ σὲ κράζω.

⁴⁵) Οἱ στίχοι εἶναι πρόχειρο δημιούργημα τοῦ λαϊκοῦ ποιητοῦ τῆς παραλαγῆς, ὁ ὁποῖος πολλὰ παρήλλαξε, ἄλλα παρέφθειρε καὶ ἄλλα προσέθεσεν ὁ ἴδιος.

⁴⁶) Ἐνταῦθα ὁ Θερασύμαχος, πατὴρ τοῦ Πανάρετου, ἔχει ἀπολησμονηθῆ καὶ εἰς τὴν θέσιν του ὁ λαὸς θέτει ἕν ὄνομα λίαν γνωστὸν εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, τὸν Τραμουρνιᾶνα. Πρβλ. τὸ Δ 675 :

Ξεῦρε λοιπὸ πὼς εἶμαι γυιὸς τοῦ βασιλεῖοῦ τοῦ πλούσου

τοῦ Τσερίτσας, τοῦ Θερασύμαχου, τοῦ φίλου τοῦ δικοῦ σου.

Εἰς τὸ πρότυπον ὁ Πανάρετος ἀποκαλύπτει τὴν καταγωγὴν του, ἐνῶ εἰς τὴν παραλλαγήν, ὅπου τὰ πάντα συμπυκνοῦνται εἰς ὀλίγους στίχους, τὴν ἀποκάλυψιν κάμνει ἡ Ἡρωμφίλη.

- 55 ἐκείνονά 'τονε παιδί, ὁ διπλοκακομοίρης.
*Κοντό*⁵³ τὴν ἀνεσπᾶσειε τὴ γλῶσσ' ἀπὸ τὰ χεῖλη;
 κοντό καὶ δὲν ἐφώνιαξε, γλυκειά μου *Νερωμφίλη*⁵⁴;
- Ὁ βασιλιάς:
Κι' ὄντὲ τὴν ἀνεσπούσανε τὴ γλῶσσ' ἀπὸ τ' ἀχείλη,
*δυσὸ τρεῖς φορὸς ἐφώνιαξε, γλυκειά μου *Νερωμφίλη**⁵⁵ E 163
- 60 'Ἐπὰ 'ναι κι' ἡ καρδοῦλα νιου, ἡ πολυματωμένη⁵⁶,
 ἀποδὸ ματώθηκε γιὰ σὲ κι' ἦτονε πονεμένη.
 'Ἐπὰ 'ναι κι' ἔβγαλε καὶ σύ, σκύλα, τὴν ἐδική σου, E 409
 νὰ τὴν ἐομίξετε τὰ δυσὸ, σὰν τὸν πονῆ ἢ ψυχὴ σου. E 410
- Ὁ Ποιητής:
Τὸ χαντζεράκι ις' ἔβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φουκάρι,
 65 *ψηλά - ψηλά τὸ πέταξε καὶ στὴ καρδιά τῆς ἔβαρη*⁵⁷.
Καὶ ὄντὲν ἐξεψύχησε ἐβγήκε περιστέρι,
κι' ἀπ' τὴν σφαιμένην του καρδιά, τὸ πλουμιστό της ταίρι.
*Ζευγάρι ἐγενήκανε καὶ πέταξαν ὀμάδι*⁵⁸.
Κι' ὁ βασιλιάς ὡς νὰ τὰ 'δῆ τὰ θαύμασε, καὶ πάλι
 70 *κάθε ταχύ, κάθε πρωτὶ καὶ κάθε ἀποβράδν*⁵⁹,
ἤρχοντο κι' ἐθωρούσανε κεῖνο τ' ἀπομεινάρι.
 [Κι' ἔτσι βγήκε τὸ ὄνειρο τῆς *Νερωμφίλης*. Αὐτὸ περὶ καὶ ἔμμετρο
 εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Πανάροστον καὶ τῆς *Νερωμφίλης*]⁶⁰.

⁵³) *Κοντό* ;= ἀραγε ;

⁵⁴) Πρβλ. E 461 - 462, Βλαστοῦ 70 - 71.

⁵⁵) Πρβλ. καὶ E 149.

⁵⁶) Πρβλ. E 408, E 477.

⁵⁷) Ἀπὸ τοῦ στίχου 64 κέξ. ἄρχεται τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ διασκευαστὴς προσέθεσε μόνος, ἀρυσθεὶς ἐκ τῆς λαϊκῆς ποιήσεως δύο στερεότυπα μοτίβα τῆς. Τὸ μοτίβον τῆς αὐτοκτονίας διὰ τοῦ μικροῦ «χαντζαριού» εἶναι λίαν γνωστὸν καὶ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς λαϊκοὺς ποιητὰς εἰς τοιαύτας περιπτώσεις (περισσότερα ἴδε Ἐμμ. Ἰ. Δουλιγερᾶκη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 351, σημ. 23).

⁵⁸) Ὁ λαὸς φαντάζεται, ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον οἱ δύο ἐρασταὶ εὐρίσκονται μαζὶ τὴν δὲ κοινοτάτην αὐτῆν λαϊκὴν ποιητικὴν ἀντίληψιν τὴν εὐρίσκομεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα περιγράφουν τὸν θάνατον δύο ἐραστῶν. Ἄλλοτε μὲν μετατρέπονται αὐτοὶ εἰς πτηνὰ καὶ ἄλλοτε εἰς δένδρα, τὰ ὁποῖα εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἄπτονται τὸ ἓν τοῦ ἄλλου, ὡς νὰ ἀσπάζωνται ἄλληλα (ἴδε Ν. Γ. Πολίτου, Ἀκριτικά ἄσματα. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, περ. «Λαογραφία», τ. Α' (1909), σ. 244).

⁵⁹) Καὶ ὁ στίχος αὐτὸς εἶναι τυπικὸς εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν (Δουλιγερᾶκη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 349, στ. 178) ὑπὸ διαφόρους παραλλαγὰς.

⁶⁰) Ἐδῶ τελειώνει τὸ χειρόγραφον τοῦ συλλέκτου. Δὲν γίνεται λόγος περὶ θανάτου τοῦ βασιλιᾶ, ὡς τούναντιον εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Βλαστοῦ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἡ παρούσα παραλλαγή ἀποτελεῖ, νομίζομεν, τυπικὸν δεῖγμα τῆς ἀδυναμίας τοῦ λαοῦ νὰ μεταπλάττη, ἐπὶ τὰ βελτίω, ἔργα ποιητικὰ ἐκτεταμένα, τῶν ὁποίων, ὅτε μὲν τὸ γνωμολογικὸν περιεχόμενον, ὅτε δὲ αἱ μακροαὶ ἀναλύσεις χαρακτήρων καὶ γεγονότων, εἶναι ξένα πρὸς τὴν ποιητικὴν τεχνολογίαν καὶ τὰς ἀντιλήψεις του. Ἐξαιρέσωμεν ὅμως ὠρισμένας παραφθορὰς στίχων καὶ συγχύσεις μερῶν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ διασκευαστής, ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ διηγηθῆ εἰς πεζὸν καὶ ἔμμετρον μίαν τραγικὴν ἱστορίαν, δὲν ἀπέτυχε τελείως· διότι καί, στοιχειώδη, ἔστω, συνοχὴν ἔχει ἢ ἀφήγησίς του καὶ τὰ πρόσωπα διατηροῦν τὸν χαρακτήρα τῶν ἀναλλοίωτον, καὶ τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς τραγικῆς ὑποθέσεως δημιουργεῖ τὸ παρὸν λαϊκὸν κείμενον. Δὲν πρέπει νὰ ἀγνοήσωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἀποσκοπεῖται ἐνταῦθα ἡ ἀπλούστευσις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἱστορήσις τῶν παθημάτων τοῦ Πανάρετου καὶ τῆς Ἐρωφίλης κυρίως. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δικαιολογοῦνται ὠρισμένοι παραλείψεις. Ὁ θεατρικὸς ρυθμὸς ἐπίσης, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐμφανὴς εἰς τὴν ἔμμετρον διήγησιν, ἀποτελεῖ οὐσιῶδες στοιχεῖον, διότι δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀποψιν, ὅτι πιθανὸν ἢ τραγωδία νὰ παριστάνεται καὶ νῦν εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος τὴν διέσωσε ὑπὸ μορφὴν μιᾶς μικρᾶς παραλλαγῆς⁶¹, καὶ ἐκ παραλλήλου νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι δὲν ἐπεδείχθη μεγάλη προχειρότης εἰς τὴν ἀπομνημόνευσιν τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου. Βεβαίως αἱ ἀτέλειαι τῆς παραλλαγῆς εἶναι πολλαί. Εἰς τὴν πεζὴν ἀφήγησιν π. χ. ὁ «Πανάρετος» φέρεται ὡς λάφυρον πολέμου καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος στερεῖται δῆθεν τέκνων, παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν μάγων. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι προφανῶς ἀπήχησις τῶν εἰς τὴν τραγωδίαν εἰδήσεων περὶ τοῦ «Πανάρετου», ὁ ὁποῖος εἶναι μὲν θῦμα ἐνὸς ἀτυχοῦς διὰ τὸν πατέρα του πολέμου ὄχι ὅμως καὶ λάφυρον τούτου. Οὐδὲ διάδοχος καθίσταται ὁ ἦρωας αὐτός, ἢ σύγχυσις δὲ ὡς πρὸς τὴν γέννησιν τῆς Ἐρωφίλης δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ πρότυπον. Οὐδεὶς ἐπίσης λόγος εἰς τὴν παραλλαγὴν περὶ ἀρετῶν τοῦ Πανάρετου, περὶ τοῦ Φιλολόγου, ὡς σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου καὶ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ του κ.λ. Παρὰλλήλως, διὰ νὰ καλυφθοῦν ὠρισμένα παραλείψεις καὶ κενά, προστίθενται στοιχεῖα ξένα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς τραγωδίας. Τοιαῦτα εἶναι, ἢ ἀοριστία, διὰ τῆς ὁποίας ἀρχεται τὸ πεζὸν μέρος, μὲ τὴν ἀνωνυμίαν τοῦ «δυνατώτατου καὶ περίπλουτου βα-

⁶¹) Ὁ συλλέκτης τοῦ παρόντος κειμένου οὐδεμίαν περὶ τούτου πληροφορίαν παρέχει.

σιλιᾶ», ὡς συμβαίνει εἰς τὰ παραμύθια⁶², τὸ μοτίβον τῶν μάγων⁶³ καὶ τὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς γραίας εἰς τὸν κῆπον⁶⁴. Σύγχυσις ἐξ ἄλλου ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ μέρος, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ δύο ἐρασταὶ δὲν γνωρίζουν ἂν εἶναι «ἀδελφία» ἢ μή, ἐνῶ ἔχουν ἐρωτικὰς σχέσεις! Γνωρίζομεν τέλος, ὅτι καὶ πρόσωπα καὶ μέρη συγχέονται εἰς τὴν ἔμμετρον ἀφήγησιν. Ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς παρούσης παραλλαγῆς μετὰ αὐτὴν τοῦ Βλαστοῦ καταφαίνεται ὅτι ἡ τραγωδία ἐνεποιήσατο: μεγάλην αἴσθησιν εἰς τὸν λαόν, ὁ ὅποτος ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ παραβῆ τὰς συνηθείας του καὶ νὰ ἀποβάλλῃ τὰς ἀδυναμίας του, δι' ὃ καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ δείγματα τῆς δημιουργικῆς του ἰκανότητος εἰς τὰς δύο παραλλαγὰς τῆς Ἐρωφίλης. Εἶναι ἀκόμη ἐμφανές, ὅτι αἱ δύο ἐκτενεῖς αὐταὶ παραλλαγὰί⁶⁵ ἔχουν κοινὴν τὴν πηγὴν ἢ ὁπωσδήποτε ἄμεσον σχέσιν ἀφοῦ πλεῖστοι στίχοι ἀμοφτέρων εἶναι οἱ αὐτοί. Πολλὰι παραφθοραὶ κοιναί, εἰς τὰς δύο, καὶ ἡ εἰς ἕκτασιν διαφορὰ των μικρά.

Β'. «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ»

Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο εἶναι περισσότερον γνωστὸν εἰς τὸν λαόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι καὶ ἡ ἕκτασίς του εἶναι μικρά, καὶ ἡ ὑπόθεσις του ἀπλουτέρα μιᾶς ἐκτεταμένης τραγωδίας, καὶ οἱ πλατυασμοὶ εἰς αὐτὸ σχετικῶς ὀλίγοι⁶⁶.

⁶²) Ἴδε Γ. Α. Μέγα, Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ὑπόθεσις (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier), Ἀθῆναι 1952, σ. 7.

⁶³) Παραμυθιακὸν εἶναι καὶ τὸ μοτίβον τοῦτο.

⁶⁴) Παραμυθιακὸν ἐπίσης.

⁶⁵) Τοῦ Βλαστοῦ καὶ ἡ ἡμετέρα δηλαδὴ.

⁶⁶) Παρέχομεν βιβλιογραφίαν τῶν σπουδαιότερων περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ εἰδυλλίου μαρτυριῶν: Διονυσίου Σολωμοῦ, Διάλογος, σ. 167, ἐνθ' ἄνωτι. (σημ. 6). Ém. Legrand, «Ἡ Εὔμορφη Βοσκοπούλα», Paris 1870, p. 12, et pp. 37 - 39. Hubert Pernot, Le poème crétois de la Belle Bergère (Mélanges offerts à Ém. Picot), Paris 1913, t. II, pp. 89 - 102. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τ. Γ (1928) σ. 425α, λέξι. Βοσκοπούλα, ὑπὸ Σ. Ξ(ανθοῦδίδου). D. C. Hesselting, Byron en een nieuwwrieks Volkslied, per. Groningen «Neophilologus», ἔτος 23ον, φύλλον 2 (1938), σσ. 145 - 149, ὑποστηρίζεται ἡ ἐπίδρασις τῆς «Βοσκοπούλας» εἰς τὸν Don Juan (Canto II, στροφὴ 112 - Canto IV, στροφὴ 73) τοῦ Byron. H. Pernot, Études de Linguistique Néo-Hellénique, vol. III, (Textes et Lexicologie de Parlers de Chio), Paris 1946, pp 97 - 100. Π. Μαρκάκη, Τὸ Μεσαιωνικὸ εἰδύλλιον «Ἡ Εὔμορφη Βοσκοπούλα» σὺν δημοτικῇ παραλλαγῇ στὴν Ἀπεῖραθο (Νάξου), «Φιλολογ. Πρωτοχρονιά» (1947, χρόνος 4ος) σσ. 137 - 144. Γ. Δάλλα, Γύρω ἀπὸ τῆ «Ναξιακῆ παραλλαγῆ τῆς ὁμορφί-

Αἱ δημοσιευθεῖσαι ἤδη δημοτικαὶ παραλλαγαὶ τῆς Βοσκοπούλας ἐγένοντο αἰτία ἄλλοτε μὲν νὰ γραφοῦν ὠρισμένοι ὠφέλιμοι περὶ τοῦ εἰδυλλίου παρατηρήσεις⁶⁷, ἄλλοτε δὲ νὰ διατυπωθοῦν ἐσφαλμένοι ἀπόψεις⁶⁸. Οἱ γράψαντες περὶ τῶν παραλλαγῶν αὐτῶν παρέλειψαν ἐπίσης νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ οὐσιώδες ζήτημα τῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ κρητικὸν ποίημα κυκλοφορεῖ εἰς τὸν λαόν, διότι καὶ ὅλας τὰς δημοσιευθείσας παραλλαγὰς δὲν ἐγνώριζον, ὡς φαίνεται⁶⁹, καὶ αἱ προθέσεις τῶν ἦσαν ἄλλαι. Τὸ βεβαίον ὅμως εἶναι ὅτι ὑπάρχουν δέκα ἐκδεδωμένοι καὶ ἀνεκδοτοὶ δημοτικαὶ παραλλαγαὶ τῆς Βοσκοπούλας, τῶν ὁποίων ἡ μελέτη καταδεικνύει, ὅτι ὑπέστη μεταλλαγὰς καὶ διασκευάς, πολλὰκις οὐσιώδεις, κατὰ τὴν εἰς τὸν λαὸν ἐξάπλωσίν της. Ἡ παρούσα μελέτη σκοπὸν ἔχει νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα καὶ νὰ συμβάλῃ, ὅσον ἐνεστιν, εἰς τὴν λύσιν του· προσέτι δὲ νὰ ἀσχοληθῇ, ἐν ὀλίγοις, καὶ μὲ ὀρισμένας ἀπόψεις, τὰς ὁποίας οἱ πρὸ ἡμῶν γράψαντες διευτύπωσαν καὶ τὰς ὁποίας θεωροῦμεν ἀξίας συζητήσεως.

Προτοῦ ὅμως προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν, κρίνομεν σκόπιμον, νὰ δημοσιεύσωμεν πίνακα τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἰς ἡμᾶς ἐκδεδωμένων καὶ ἀνεκδότων δημοτικῶν παραλλαγῶν τῆς «Βοσκοπούλας», διὰ νὰ ἔχωμεν μίαν πλήρη εἰκόνα τῆς ἐξαπλώσεώς

Βοσκοπούλας, περ. «Ναξιακὸν Ἀρχεῖον», τ. Α', αὐχὸς 4ον (1947), σσ. 46 - 52. Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτ. ἐν Ἀπειράθου Νάξου, περ. «Κρητ. Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 111 - 118. Γ. Θ. Ζώρα, Τὸ Κρητικὸν εἰδυλλίον τῆς Βοσκοπούλας καὶ ὁ Ζακυνθινὸς ποιητὴς Ν. Κουτούζης, εἰς τὸ «Programme des Travaux» τοῦ Θ' Διεθνoῦς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Thessalonique, 1953, p. 23. Γ. Θ. Ζώρα - Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑπτανήσιοι Προσολωμικοὶ ποιηταί, Ἀθήναι 1953, σσ. 65 - 67 καὶ 89. Κ. Θ. Δημσραῖ, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Δεύτερη ἔκδοσις, Ἀθήνα 1954, σ. 83. Περὶ τῆς ἄλλης γενικῆς βιβλιογρ. καὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ εἰδυλλίου ἴδε Μ. J. Manoussakas, La Littérature Crétoise à l' époque Vénitienne, Extrait de L' Hellénisme Contemporain, tom. IX (1955) σ. 107, σημ. 3 καὶ σελ. 108, σημ. 1, 2.

⁶⁷) Hub. Pernot, Le poème crétois... (Mélanges Picot) ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 89 - 102 καὶ Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ., ἐνθ' ἄνωτ, σσ. 114 - 118.

⁶⁸) Ἴδε Π. Μαρκάκην καὶ Γ. Δάλλα, ἐνθ' ἄνωτ. (σημ. 66).

⁶⁹) Ὁ Μαρκάκης γνωρίζει τέσσαρος παραλλαγὰς, ὁ δὲ ἐσχάτως προσπαθεῖσας νὰ ὑποδείξῃ τὸ πρότυπον «τῆς Βοσκοπούλας» ποιητῆς Ἀρῆς Δι-κταῖος, (περ. «Νέα Ἑστία», τ. 59ος, τεῦχος 685 - 686, σσ. 126 - 134, ἴδε καὶ ἀπαντήσεις ὑπὸ Μ. Μανούσακα καὶ Λ. Πολίτη εἰς ἐπόμενα τεύχη τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ) λέγει, ἐν σελ. 133α σημ. 9, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ νέα ἔκδοσις τῆς «Βοσκοπούλας» μαζί! μὲ τὶς «τέσσερις γνωστὲς δημοτικὲς παραλλαγές της».

της εἰς τοὺς διαφόρους ἑλληνικοὺς τόπους, προσέτι δὲ θεωροῦμεν ἀπαραιτήτων τὴν παράθεσιν περιλήψεως τῆς ὅλης ὑποθέσεως τοῦ εἰδυλλίου, διὰ νὰ κατανοηθοῦν εὐκολώτερον τὰ ὑφ' ἡμῶν κατωτέρω συζητούμενα. Τέλος, μετὰ τὴν περίληψιν αὐτὴν, δημοσιεύομεν δύο ἀνεκδότους δημοτ. παραλλαγάς, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ἐνδιαφέροντα προβλήματα καὶ εἶναι χαρακτηριστικαὶ τῶν διαφορῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ εἰδύλλιον διασφύζεται εἰς τὸν λαόν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗΣ «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ»,

- Κρήτης¹. Α n t o n . J e a n n a r a k i s , Ἔσματα Κρητικὰ μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν, Leipzig 1876, σσ. 129 - 130, ἀρ 131, στ. 66. Ἡ ἴδια παραλλ. καὶ εἰς τὴν Πλήρη Συλλογὴν Κρητ. Δημοδῶν ᾠμάτων, ὑπὸ Ἄ ρ ι σ τ. Κ ρ ι ᾶ ρ η , ἐν Ἀθήναις 1921, σσ. 210 - 212, στ. 66.
- Κρήτης². Ἀνέκδοτος, ὑφ' ἡμῶν, ἐν τῷ χωρίῳ Ζαρός τῆς περιοχῆς Ἡρακλείου Κρήτης, καταγραφεῖσα κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς γραίας Μ α ρ ί α ς Ν ι κ . Δ ο υ λ γ ε ρ ᾶ κ η , ἐτῶν 90, στίχοι 41.
- Κρήτης³. Ἀνέκδοτος, εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν ἀποκειμένη (ἀριθ. κατατάξ. ΛΑ 1162Γ, σσ. 145 - 148. Μ. Λ ι ο υ δ ᾶ κ η , Λαοὶ - δα Μεραμβέλλου, 1938) στ. 55.
- Κρήτης⁴. Ἀνέκδοτος ἐν ΛΑ (Μ. Λ ι ο υ δ ᾶ κ η , ἀνέκδοτα τραγούδια, παραλογές, σσ. 283 - 285) στ. 34¹⁰.
- Μήλου. Μ α ρ ί ν ο υ Π α π α δ ο π ο ὄ λ ο υ Β ρ ε τ ο ὦ , Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1868, Ἀθῆναι 1868, σσ. 13 - 15 ἔσμα Β', στ. 50. Ἡ ἴδια παραλλαγή ἐν É m . L e g r a n d , Ἡ «Εὐμορφη Βοσκοπούλα» ἐν Παρισίοις 1870, σσ. 37 - 39.
- Νάξου. Π. Μ α ρ κ ᾶ κ η , Τὸ Μεσαιωνικὸ εἰδύλλιον «Ἡ Εὐμορφη Βοσκοπούλα» σὺν δημοτικῇ παραλλαγῇ στὴν Ἀπειράθο (Νάξου), Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά (1917, χρόνος 4ος) σσ. 137 - 144, στ. 93.
- Ρόδου¹. Γ ε ρ α σ ῖ μ ο υ Δ. Δ ρ α κ ῖ δ ο υ , Ροδιακά, Ἀθῆναι 1937, σσ. 49 - 50, στ. 36.
- Ρόδου². Ἀνέκδοτος εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξ. τῆς Ἀκ. Ἀθηνῶν, χειρόγρ. Π α π α . χ ρ ι σ τ ο δ ο ὄ λ ο υ , ἀρ 534, σ 401, ἀριθ 19¹¹, στ 19.
- Χίου¹. Κ ω ν σ τ. Ν. Κ α ν ε λ λ ᾶ κ η , Χιακά ἀνάλεκτα, ἐν Ἀθήναις 1890, σσ. 113 - 128, στ. 498.
- Χίου². H u b e r t P e r n o t , Le poème crétois de la Belle Bergère (Mélanges offerts à Émile Picot), Paris 1913, t. II, pp 89 - 102, στ. 73. Περὶ τῆς ἰδίας ἰδεῖ καὶ H. P e r n o t , Études de Linguistique Néo - Hellénique tom. III (Textes et Lexicologie de Parlers de Chio), Paris 1946, pp. 97 - 100.

¹⁰) Τὰς δύο ταύτας (Κρ.³, Κρ.⁴) παραλλ. εὐγενῶς παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς ὁ μέλλων νὰ ἐδώῃ κριτικῶς τὴν «Βοσκοπούλαν» Διευθυντὴς τοῦ Μεσαιων. Ἀρχείου κ. Μ. Ι. Μανούσσκας, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν διάθεσιν ἔχουν τεθῆ. Τὸν κύριον Μανούσσκαν εὐχαριστοῦμεν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

¹¹) Τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ κ. Ι. Καλλέρην, ὅστις παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς τὴν παραλλ. εὐχαριστοῦμεν ὁσάυτως.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΙΔΥΛΛΙΟΥ⁷²

«Ἐνας βοσκὸς συναντᾷ στὴν ἔξοχὴ μιὰ «πανώρια» βοσκοπούλα καὶ λιποθυμᾷ χτυπημένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιά της. Συνέρχεται, καὶ ὕστερα ἀπὸ πρότασὴ της τὴν ἀκολουθεῖ στὸ σπήλιό της γιὰ νὰ ξεκουρασιῇ. Στὸ δρόμο ἀρραβωνιάζονται. Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τοῦ ἀπλοῦ καὶ καθαροῦ σπήλιου, τοῦ λιτοῦ δείπνου τους καὶ τῆς εὐτυχίας τους, ποὺ κρατεῖ μερικὲς μέρες. Ὁ βοσκὸς φεύγει γιὰ τὴ μίντρα του μὲ τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ ξαναγυρίσῃ σ' ἓνα μῆνα, ὅμως ἀρρωσταίνει καὶ πρὸν πολὺς καιρὸς, ὥσπου νὰ πάῃ. Ὅταν καταφέρει νὰ περπατήσῃ καὶ πηγαίνει στὸ σπήλιό, εἶναι πιά ἀργά. Ἡ κόρη ἔχει πεθάνει ἀπὸ τὸν καίμὸ της πιστεύοντας πὼς τὴν ἀπαρνήθηκε. Ὁ βοσκὸς βρίσκει μόνο τὸ μαυροφορεμένο γέρο πατέρα της, ποὺ κλαίει τὴν κόρη του καὶ τοῦ διηγεῖται πὼς πέθανε ἡ ἀρραβωνιαστικιά του. Τὸ ἔργο τελειώνει μὲ τὸ θρῆνο τοῦ βοσκοῦ πάνω στὸ μνημεῖο τῆς βοσκοπούλας».

Παρέχομεν νῦν τὰς δύο ἀνεκδότους ἐκ Κρήτης δημοτικὰς πυρῶν γὰς τοῦ εἰδυλλίου (Κρ.³, Κρ.³).

ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ, Κρήτης 3⁷³ (μορφὴ Α)

	Κάτω σὲ μιὰν ἔξοριά, σ' ἓνα λειβάδι ⁷⁴ ,	1
	μιὰν ταχυνὴ ἐπῆγα στὸ κοπάδι.	2
	Κάτω κειά, ποὺ 'ν' τὰ δέντρα, τὰ ποιάμια,	3
	τὰ θροσερά, τὰ τρυφερά καλάμια.	4
5	Κάτω κειά, ποὺ 'ν' τὰ δέντρα τ' ἀθισμένα,	5
	ποὺ βόσκονται τὰ λάφια τὰ καμήνα.	6
 ⁷⁵	
	Βρίσκω μιὰ Βοσκοπούλα κι' ἐκοιμᾶτο	

⁷²) Λαμβάνομεν ἐνταῦθα τὴν περίληψιν, τὴν ὁποίαν παρέχει ὁ Στυλιανὸς Ἀλεξίου εἰς τὴν «Κρητικὴν Ἀνθολογίαν» (εἰσαγωγή, ἀνθολόγησις καὶ σημειώματα ὑπ' αὐτοῦ, Ἡράκλειον 1954, σ. 51), τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν λίαν ἐπιτυχή.

⁷³) Εἶναι ἡ μιὰ ἐκ τῶν δύο παρσχωρηθειῶν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ κ. Μινοῦσακα Κρητικῶν παραλλαγῶν Κρ.³ (ἀρ. 1162Γ, σ. 145 - 148). Τὸ Ἀ σημαίνει τὴν μορφήν τῆς «Βοσκοπούλας», τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει ἡ παραλλαγή. Ἡ ἀρίθμησις τῶν στίχων ἐτέθη καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ τὴν ἀρίθμησιν τῆς «Ἐρωφίλης» ἀνωτέρω (σημ. 14).

⁷⁴) Οἱ στίχοι ἢ αἱ λέξεις εἶναι πολλάκις ἐλαφρῶς παρεφθαρμένοι ἢ ἀντικατεστημένοι, ὡς ἀντὶ τῆς λέξ. *λαγάδι* τοῦ προτ. τίθεται ἐνταῦθα *λειβάδι*. Καθ' ὅσον ὅμως δὲν ἀλλοιοῦται ἡ οὐσία δὲν θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ δεικνύωμεν τὰς ἐκάστοτε παραφθοράς ἢ ἀλλαγὰς ταύτας.

⁷⁵) Παραλείπονται δύο περιγραφικοὶ στίχοι (οἱ 7 - 8) τοῦ προτύπου.

- σὲ μιὰ χρυσομηλίτσα ἀπὸ κάτω⁷⁶.
- Στέκω καὶ συντηρῶ τὴνε σι' ἀμμάθια, 17
- 10 κι' ἐγίνηκ' ἡ καρδιά μου δυὸ κομμάθια⁷⁷. 18
- Στέκω καὶ συντηρῶ τὴνε σιὰ φρούδια,
κορεμάστηκ' ἡ καρδιά μου σὰν τὰ φύλλα.
Τὰ χεῖλια τζη, τὰ μερτζανοβαμμένα
τὰ ντόδια τζη, τὰ πυκνοφυτεμένα
- 15 καὶ ὁ λαιμός τση, τὸ χρυσὸ λαήνι,
ποῦ βάνει ὁ βασιλιάς νερὸ καὶ πίνει.
-⁷⁸
- Μ' ἀργά 'ναι 'δά, βοσκέ, καὶ ποῦ θὰ πᾶμε⁷⁹;
κι' ἄς θέσωμε ἐπὰ σιὰ χόρτα χάμαι. 112
- 'Αργά 'ναι 'δά, βοσκέ, καὶ ποῦ θὰ μείνης;
- 20 —Βάλε με σι' ἀγκαλάκια σου νὰ μείνω⁸⁰.
-⁸¹
- Στὸν κάμπο - κάμπο, φῶς μου, περπατοῦσαν⁸²
καὶ 'νοῦς τ' ἄλλοῦ τὴ χέρον ἐκρατοῦσαν. 135
- Στὸν κάμπο - κάμπο, φῶς μου, ἐπηγαῖνα,
καὶ σὰν τ' ἀδέρφια ἦσ' ἀγκαλιασμένα⁸³.
- 25 Στὸν κάμπο - κάμπο⁸⁴, φῶς μου, περπατοῦσαν,
κι' ὄλοι οἱ νερατζανθοὶ τῆ λατιουροῦσαν⁸⁵. 144

⁷⁶) Οἱ στ. 7 - 8 τῆς παραλλαγῆς δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ πρότυπον, οὐδὲ τὸ περιεχόμενόν των συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπόθεσίν του, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κόρη παρουσιάζεται νὰ «βλέπῃ κάποια πρόβατα δικά της» καὶ οὐχὶ κοιμωμένη.

⁷⁷) Παραλείπονται ὀκτὼ στίχοι τοῦ προτύπου, εἰς τοὺς ὁποίους περιγράφεται ἡ ὠραιότης τῆς κόρης. Τοιοῦτους ὁμως στίχους θέτει εἰς ἄλλο μέρος ὁ δημιουργὸς τῆς παραλλ. (τοὺς 11 - 16), ὑπὸ τοῦ ἴδιου ποιηθέντας.

⁷⁸) Παραλείπονται οἱ στίχοι 19 - 110, ὅπου περιγράφονται, ἡ λιποθυμία τοῦ «βοσκῶ», ἡ προθυμία τῆς κόρης νὰ τὸν περιποιηθῆ, ἡ ὑπ' αὐτῆς δικαιολόγησις τῆς προθυμίας αὐτῆς καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν βοσκόν.

⁷⁹) Ὁ στ. εἶναι συμφυρμὸς τῶν 111+117+119.

⁸⁰) Ὁ στ. εἶναι ἀπήχησις τοῦ 108.

⁸¹) Παραλείπονται οἱ στίχοι 113 - 134, ὅπου ἡ κόρη προσκαλεῖ «τὸ βοσκὸ στὸ σπήλιον».

⁸²) Ὁ στ. προέρχεται ἀπὸ τὸν 136. Ἐκ τούτου παύει ὁ βοσκὸς νὰ ἀφηγηται ὁ ἴδιος. Ἡ ἀφήγησις γίνεται πλέον εἰς τρίτον πρόσωπον.

⁸³) Οἱ στ. 23 - 24 δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὸ πρότυπον.

⁸⁴) Ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς φράσεως, ὅπως ἐνταῦθα ἡ φράσις «στὸν κάμπο - κάμπο...», εἶναι συνήθης εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, (φρβλ. Δ ο υ λ γ ε ρ ἄ κ η, Τῆς Σουσάννας... ἐνθ' ἄνωτ., σ. 343, στ. 3, 5, 7).

⁸⁵) Τῶν στίχων 25 - 26 τῆς παραλλ. προηγείται εἰς τὸ πρότυπον τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀνταλλαγῆς δακτυλίου ὑπὸ τῶν δύο ἐραστῶν καὶ περιγραφή τῆς φύ-

- Καὶ πάει τον σιὸ σπήλιο, τὸ δικό τζης,
 ποὺ ἔον τση λυγερῆς τ' ἀρχοντικό τζης⁸⁸.
⁸⁷
- Τοῦ λαηνιοῦ τὸν πάτο εἶχε λυχνάρι, 158
- 30 κι' ἦτονε μιὰ προπιὰ κι' ἕνα καμάρι. 159
- Βγάνει ξερῆ, βγάνει χλωρῆ μαλάκα⁸⁹, 193
- βγάνει κι' ἕναν ἀρνὶ πάνω στήν πλάκα. 194
- Βγάνει κι' ἕνα φλασκάκι πλουμισμένο, 198
- γλυκόξινο κρασάκι γεμισμένο. 197
- 35 Βγάνει κι' ἕνα ποτήρι πλουμισμένο,
 ποὺ τὸ ἔχαν οἱ βοσκοὶ πελεκημένο⁹⁰.
 Βγάνει κι' ἕνα σπαθάκι πλουμισμένο,
 μὲ κόκκινο κορδέλι κρεμασμένο. 180
- Δὲ θέλω ἄνὸ ξερῆ, χλωρῆ μαλάκα,
 40 μηδὲ ἀρνί, φῶς μου, ἀπὰ στήν πλάκα⁹⁰.
 μὰ θέλω, φῶς μου, νάρθ' ἢ ὄρεξή σου,
 ἄν εἶναι, μ' ὄρισμό σου, τὸ φιλί σου⁹¹.
 — Δὲν τῶχω τὸ ἀθρωπιᾶς καὶ τση τιμῆς μου, 210
 ἔθουας λοῆς νὰ διάξω τὸ κορμί μου. 211
⁹²
- 45 Παίρνει ὁ βοσκὸς τὴ βούργιαν του, μισεύγει,
 κι' ἡ κόρη τότες θάρρειε δὲ γιαέρνει,
 κι' ὀμπρὸς στὴ βρύση πέφτει λιγωμένη⁹³. 29
- Παίρνει ὁ βοσκὸς νερὸ ἀπὸν τὴ βρύση, 37
- καὶ πάει πρὸς τὸ ἀγάπης νὰ τὸ χύση. 38
- 50 Καὶ ξαναλαντουρᾶ τη, φῶς μου, πάλι, 41

σεως. Ὁ στ. 26 προέρχεται ἀπὸ τὸν 144 τοῦ προτ. ἐλαφρῶς διαφέρων τούτου.

⁸⁸) Οἱ στ. 27 - 28 δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ πρότυπον.

⁸⁹) Παραλείπονται οἱ στίχοι 149 - 152, οἱ ὁποῖοι περιγράφουν «τὸν σπήλιο».

⁹⁰) Παραλείπονται πρὸ τοῦ διστίχου αὐτοῦ (30 - 31) οἱ στ. 155 - 178 καὶ 181 - 192, ὅπου περιγράφεται ἡ τάξις καὶ ἡ ὠραιότης τοῦ σπηλαίου. Ἡ κόρη ἐπίσης ἀποκολύπτει, ὅτι ἔχει μόνον ἕναν πατέρα, ὁ ὁποῖος ἀπουσιάζει.

⁹¹) Οἱ στ. 35 - 36 δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ πρότυπον.

⁹²) Ἴδε στ. 31 - 32 τῆς παραλλ. ἀνωτέρω. Οἱ ἀντίστοιχοι τῶν στ. 39 - 40 αὐτῆς εἶναι διάφοροι εἰς τὸ πρότυπον (201 - 202).

⁹³) Τὸ δίστιχον 41 - 42 προέρχεται ἀπὸ τοὺς στ. 203 - 204 τῆς «Βοσκοπούλας».

⁹⁴) Ἀπὸ τοῦδε εἰσαγονται διάφορα, τοῦ προτύπου, μέρη καὶ ἡ παραλλαγή ἀπομακρύνεται τῆς ἀρχικῆς ἀφηγήσεως.

⁹⁵) Συγγέεται ἐνταῦθα τὸ ἐπεισόδιον τῆς λιποθυμίας τοῦ βοσκοῦ καὶ ἀντ' αὐτοῦ λιποθυμεῖ ἡ κόρη.

	καὶ συνιφέρ᾽ ὁ νοῦς το᾽ ἀπὸν τῆ ζάλη.	42
	Κερά μου, τὸ μιστό σου τ' ἀρχισμένο	105
	νά ᾽τον ἀπὸν τὸ θιὸ ξετελεμένο ⁹⁴ .	106
	Δὲν ἴδω το᾽ ἀθροπιᾶς καὶ τοῦ τιμῆς μου,	210
55	κι' ἔσὰ μοῦ παραγγεῖλαν οἱ γονεῖς μου.	

Τοῦτο εἶναι τὸ τέλος τῆς παραλλαγῆς αὐτῆς τῆς μορφῆς Α', εἰς τὴν ὁποῖαν πολλοὶ στίχοι εἶναι αὐτούσιοι ἢ συμπεφυρμένοι στίχοι τοῦ προτύπου καὶ ἄλλοι εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα παρεμβληθέντα εἰς ἀντικατάστασιν λησμονηθέντων μερῶν. Τῆς αὐτῆς μορφῆς εἶναι καὶ ἡ ἐτέρα ἐκ Λατιοίδας παραλλαγὴ μετ' ὀρισμένας, οὐχὶ οὐσιώδεις, διαφορὰς εἰς στίχους καὶ λέξεις. Ἄμφοτεροι εἶναι προϊόντα προχείρου ἀπομνημονεύσεως καὶ ἀτελεῖς εἰς τὴν ἀφήγησιν. Ὡρισμένοι μόνον στίχοι εἰς αὐτὰς διατηροῦν κάποιαν χάριν.

ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ, Κρήτης²⁹⁵ (μορφὴ Β')

	Σὲ μεγάλη ἐξοχή ⁹⁶ , σ' ἕνα λαγκάδι,	1
	μιὰν ταχυνὴ ἐπῆγα στὸ κοπάδι.	2
	Σὲ δέντρα, σὲ λειβάδια, σὲ ποιάμια,	3
	σὲ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια.	4
5	Ἐκεῖ στὰ δέντρα ἔκεινα τ' ἀνθισμένα,	5
	πὸν βόσκαν τὰ ἑλαφάκια τὰ καῦμένα.	6
	Ἐκεῖ στὰ δροσερὰ τὰ χορταράκια,	7
	πὸν γλυκοκελαηδοῦσαν τὰ πουλάκια.	8
	Πανώρια λυγερή, πανώρια κόρη,	9
10	ὡσὰν καλὴ καρδιά κι' ὠραία στὰ θώρη ⁹⁷ ,	10
	ἔβλεπε κάποια πρόβατα δικά της,	11
	κι' ἔλαμπε σὰν τὸν ἥλιο ἡ ὁμορφιά της.	12
 ⁹⁸	
	Στρέφομαι καὶ θωρῶ τὴ μετ' σι' ἀιμάθια,	17

⁹⁴) Τὸ δίσεχον προέρχεται ἀπὸ τοὺς στ. 105 - 106, ἐλαφρῶς παραλλαγέν.

⁹⁵) Ἡ παραλλ. αὐτὴ εἶναι ἡ καταγραφείσα ὑφ' ἡμῶν εἰς τὸ χωρίον Ζαρέας ἀπὸ στόματος τῆς μάμμης ἡμῶν Μαρ. Ν. Δουλιγέρικη. Ἀντιπροσωπεύει τὴν μορφὴν Β' τῶν παραλλαγῶν τῆς Βοσκοπούλας.

⁹⁶) Οἱ στίχοι παραλλάσσουν κι' ἐδῶ εἰς ὀρισμένας λέξεις, ἀντὶ ἐξοχίᾶ π. χ. τοῦ προτύπου, ἡ παραλλαγὴ ἔχει ἐξοχή, τὸ ὅποτον δὲν εἶναι ἀνεπιτυχές.

⁹⁷) Περὶ τῆς συνήθους αὐτῆς ἐκφράσεως «ὠραία στὰ θώρη», «πλουμιὸ στα θώρη» κλ. ἴδε ὅσα διέλαβε ὁ Στ. Ξανθοῦδίδης, Γλωσσικαὶ ἐκλογαί, περ. «Ἀθηνᾶ», τ. ΛΗ' (1926), σσ. 129 - 131, Σταθῶρι, Σταθῶρης.

⁹⁸) Ἐλλείπουν οἱ στ. 13 - 16 τοῦ προτύπου.

- κι' ἐρράγησ' ἡ καρδιά μου τρία κομμάθια. 18+102
- 15 Καλημερίζω τηνε καὶ τσῆ λέω⁹⁹ ;
— Δὲν μὲ λυπᾶσαι, ἀγάπη μου, νὰ κλαίω ;
δὲν μὲ λυπᾶσαι, κισρολεμονιά μου,
ποὺ ῥάγησε γιὰ σένα ἡ καρδιά μου¹⁰⁰ ;
Ἐσὺ θαν' εἶσαι αἰτία νὰ ποθάνω,
- 20 γιὰ σένα τὸν ἀπάνω κόσμο χάνω
γιατὶ σὰ σ' εἶδα¹⁰¹, μπῆκες στὴ καρδιά μου,
καὶ καίονται γιὰ σὲ τὰ σωθικά μου.
Παίρνει τονε τὸ παράπονο καὶ πάει,
σαράντα ἔμερες ἤκαμε νὰ φάη.
- 25 Κι' ἀπάνω σοὶ σαράντα τωσὲ λέει :
μηνύσετε το' ἀγάπης μου νὰ κλαίη,
κι' ὄμορφα μοιρολόγια νὰ μοῦ λήη¹⁰².
Μονημερῆς ἡ σκύλα¹⁰³ τὸ μαθαίνει,
καὶ παίρνει τσῆ βαλίτσες¹⁰⁴ τση καὶ πιαίνει.
- 30 Κι' ὡς ἤπιασε τσῆ πόρτας τὸ κερκέλι,
— δὲν μοῦ μιλεῖς, γλυκύτατό μου ταίρι ;
δὲν μοῦ μιλεῖς, λιγνό μου κυπαρίσσι,
γιὰ σένα ἡ καρδιά μου θὰ ραίση.
Δόστε μου τὸ βιολί μου νὰ τὸ παίξω,

⁹⁹) Ἀπὸ τοῦδε (στ. 15) ἡ ὑπόθεσις ἀλλάσσει καὶ οἱ λοιποὶ στίχοι τῆς παραλλ. εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα.

¹⁰⁰) Πρὸς τὴν λαϊκὴν αὐτὴν ἔκφρασιν περὶ τῆς « ρ α ἰ σ μ ἔ ν η ς κ α ρ δ ι ᾱ ς » τὴν μαντινάδα :

Ἀπὸ μελαχροινῶ μαθιά,
ὅποια κ α ρ δ ι ᾱ ς ρ α ἰ τ σ η,
γίνετ' ἡ μαχαιριά βαθειὰ
κι' ἀδύνατο νὰ κλείση.

¹⁰¹) Σὰ σ' εἶδα = ὅταν σὲ εἶδα.

¹⁰²) Οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι (26 - 27) φαίνεται νὰ προέρχωνται ἀπὸ τοὺς στ. 329 - 330, 361 - 362, 375 - 376 ἢ ὀπωσδήποτε νὰ ἔχουν σχέσιν μὲ αὐτούς.

¹⁰³) Ἀποδίδεται εἰς πρόσωπα καὶ συνήθως εἰς γυναῖκας, αἱ ὅποια ὑπέπεσαν εἰς ἓν σφάλμα ἢ δὲν συμπονοῦν τοὺς χάρις αὐτῶν θυσιαζομένους, (πρβλ. καὶ τὸ ἄσμα τῆς « Ἀδικοσκοτωμένης » κόρης μὲ τὰ ρόδα, ἡ ὅποια ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὴν μητέρα της,

σ κ υ λ ι ᾱ . . . β ρ ω μ ι ᾱ . . . μα γ α ρ ι σ μ ἔ ν η .

Ἴδε προχείρως Τομπάσεο, σ. 66, ἐπίσης Λαογραφίος τ. ΣΤ', σ. 557, ἀρ. 10 καὶ Μ. Λιουδάκη, Ε.Ε.Κ.Σ., Β, σ. 221 κ. ᾱ.).

¹⁰⁴) Ἡ παραλλαγή Γ ι α ν ν α ρ ᾱ κ η (στ. 130, ἀρ. 131 ἔνθ' ἄνω.) παρέχει εἰς τὸν ἀντίστοιχον (55) στίχον ἀντι βαλίτσες τὴν λέξ. βαγίτσες, ὅπερ θεωρεῖται καὶ τὸ ἀρχικὸν καὶ γνησιώτερον.

- 35 τὸν πόνο τῆ καρδιάς μου νὰ γιαιτρέψω.
 Δόσπε μου τὸ βιολί μου νὰ σε νιάρω¹⁰⁵,
 κι' ἀπόψε τὸν ἄπάνω κόσμο χάνω.
 Φωνιάξετε τῆ μάνας μου νὰ κλαίη
 κι' ὄμορφα μοιρολόγια νὰ μοῦ λέη¹⁰⁶.
- 40 Ἐκάισαν οἱ μανάδες τως κι' ἐκλαῖγαν,
 κι' ὄμορφα μοιρολόγια τωσὲ λέγαν.

Τὸ ἀνωτέρω κείμενον ἀντιπροσωπεύει τὴν μορφήν Β. Εἶναι χαρακτηριστικὸν εἰς τὴν μορφήν αὐτήν, τὸ ὅτι ἡ «Βοσκοπούλα» ὡς πρότυπον δανεῖζει ἐδῶ μόνον ὠρισμένους στίχους καὶ τὸ μέτρον. Ἡ διαφορὰ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μύθου ἐνισχύει τὴν ἄποψιν, ὅτι πιθανὸν εἰς τὴν μορφήν αὐτήν νὰ ἔχωμεν συμφυρομὸν τοῦ θέματος τῆς «Βοσκοπούλας» μὲ ἐν ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν ὑπόθεσιν ἑνὸς ἀνεξαρτήτου τοῦ εἰδυλλίου δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Πάντως βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀπομακρύνεται πολὺ ἡ μορφή αὐτὴ (Β) καὶ τὰ λαϊκὰ στοιχεῖα εἶναι πολλὰ εἰς τὰς παραλλαγάς, αἱ ὁποῖαι τὴν σχηματίζουν¹⁰⁷.

Ἡ μορφή Γ¹⁰⁸ εἶναι ὁμοία τῆς Α, διαφέρει δὲ αὕτη (ἢ Γ) κατὰ τὸ ὅτι ἀντιπροσωπεύει ἀτελεστέρως παραλλαγάς, εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ

¹⁰⁵ *Σενιάρω* < *σονιάρω* < *σονάρω* < *Ιταλ.* *sonare*, κρούειν, σημαίνει ὄργανον οἰονδήποτε (ἴδε Νέον Λεξικὸν Ἰταλοελληνικόν, ὑπὸ Κ. Βαρθάτη, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 1.023α). Ἡ λέξις εἶναι συνηθεστάτη εἰς πηνητικὰ κείμενα, ἀπαντᾷ εἰς τὸν «Ἀπολλώνιον» στ. 5, 20, 26, 29 (ἴδε ἀποσπάσματα παρὰ Φ. Μπομπουλιδη, Κρητικὴ Λογοτεχνία, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, Ἄετοῦ, σ. 71 καὶ σ. 190), εἰς τὸν «Στάθην», Α, 163, εἰς τὸν «Ζήνωνα», (τέλος προλόγου), εἰς τὴν «Ἐρωφίλην» πολλάκις. Ἰντερμ. Α, 164, Ἰντερμ. Β', 74, κ.λ.

Χαρακτηριστικὸν τῆς εὐρείας χρήσεως τῆς λέξεως εἶναι καὶ τὸ κατωτέρω δίστιχον, Passow, σ. 515, ἀρ. 650.

*Ξόπνα κι' ἀγροῖκα κι' ἄκουε,
 ποῦρταν οἱ σονατόροι,
 νὰ σοῦ σονάρον νισ' ὄμορφιές,
 τὰ κάλλη ποῦχεις, κόρη.*

¹⁰⁶ Ἰδε σημ. 102 ἀνωτέρω.

¹⁰⁷ Ἡ παραλλαγή Γιενναράκη, ἡ ὁποία ἔχει μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ περισσοτέρας τὰς διαφοράς καὶ ἡ ἡμετέρα ἀνωτέρω δημοσιευμένη. Τὴν παραλλαγήν Γιενναράκη, ὑπέδειξεν εἰς ἡμᾶς ὁ κ. Μ. Μανούσας. Εἰς αὐτήν εὐρίσκομεν μόνον ἀπηχῆσεις ἐκ τῆς «Βοσκοπούλας» (τοὺς στ. 7, 8, 12, 17, 18, 39, 40, 41, 42, 60), διατηρεῖ ὁμως τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἡμετέραν.

¹⁰⁸ Ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ δύο Ροδιακάς, ἴδε ἀνωτέρω (πίνακα, Ρόδου¹) Γερ. Δρακίδου, Ροδιακὰ κ.λ. σ. 49, καὶ Ρόδου², γγφ. Παπαχριστοδούλου.

στίχοι εἶναι πολλάκις ἑλλιπεῖς καὶ τὸ μέτρον ὑποτυπώδες καὶ ἡ συνοχή εἰς τὴν ἀφήγησιν ἀνύπαρκτος. Ὅλοι σχεδὸν οἱ στίχοι εἶναι παρεφθαρμένοι, ἡ δὲ ἑξιστόρησις διακόπτεται ἀποτόμως.

Ὁ τύπος Δ' συνεχίζει τὴν διήγησιν ἕως τὸ τέλος καὶ αἱ παραφθοραὶ εἰς τοὺς στίχους — παραλλαγή Κανελλάκη¹⁰⁹ — εἶναι ἐλαφραῖ. Αἱ δύο ἄλλαι¹¹⁰ ἔχουν πολλάκις χάσματα καὶ περισσοτέρας παραφθοράς. Σχετικῶς μὲ τὴν παραλλ. Κανελλάκη, παρατηροῦμεν, ὅτι ἔκτος τοῦ ὅτι εἶναι πολυστίχος (στ. 498) πλησιάζει καὶ περισσότερον πάσης ἄλλης τὸ πρότυπον. Κατὰ ταῦτα ἡ μορφή αὐτὴ ἔχει μὲν τὸν τύπον τῆς δημοτικῆς παραλλαγῆς, προέρχεται ὁμως ἀμέσως ἀπὸ τὸ πρότυπον καὶ δὲν διαφέρει οὐσιαστικῶς ἀπὸ αὐτό. Ἡ μόνη διαφορὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἑκτασιν τῶν δύο ἄλλων, αἱ παραλλ. δηλ. τῶν Βρετοῦ καὶ Ρερνοτ εἶναι μικρότεροι τοῦ προτύπου¹¹¹.

Εἰς τὸν αὐτὸν τύπον ἀνήκουν καὶ ὅσαι ἐκ τῶν παραλλαγῶν εἶναι ἀπλῆ καταγραφή μερικῶν μόνον στίχων τῆς «Βοσκοπούλας», τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐνθυμεῖται καὶ διατηρεῖ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτουσίους¹¹². Εἶναι ἡ μορφή Δ'. Παρατηροῦνται ὁμως χάσματα εἰς τὴν ἀφήγησιν καὶ συγχύσεις τῶν μερῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ναξιακὴν παραλλαγὴν τοῦ Μαρκάκη. Οὕτω ἐνῶ εἰς τὰ κείμενα τῶν Ρερνοτ καὶ Βρετοῦ, ἔχομεν περισσοτέρας παραφθοράς καὶ μικρὰν ἑκτασιν, εἰς τὸ κείμενον Μαρκάκη ἔχομεν ὀλιγωτέρας παραφθοράς περισσότερα χάσματα καὶ ἀμεσώτεραν προέλευσιν τῶν στίχων ἀπὸ τὸ πρότυπον.

Ἀναφέρομεν ἐπίσης ἕτερον ᾄσμα, (τύπος Ε) λογίας πιθανῶς προελεύσεως, ἀλλ' εὐθρῶς γνωστόν, εἰς τὴν δημιουργία τοῦ ὁποίου φαίνεται νὰ ἐπέδρασεν οὐσιαστικῶς ἡ «Βοσκοπούλα». Εἶναι τὸ γνωστόν¹¹³:

*Στὸ βουνὸ μιὰ Βοσκοπούλα ἔβασκε ἀρνιά,
εἶχε χόρτα καὶ λειβάδια καὶ χλωρὰ κλαδιά.
Τὴν ἀγάπησα ὁ καῦμένος, πῶς νὰ τῆς τὸ πῶ;
νὰ τῆς πῶ τὸν ἔρωτά μου νὰ φανερωθῶ;*

¹⁰⁹ Ἴδε Χίου¹, Κωνστ. Κανελλάκη, Χιακά Ἀνάλεκτα, κ.λ., σσ. 113 - 128.

¹¹⁰ Ἴδε ἐπίσης πίνακα παραλλ. Βρετοῦ καὶ Ρερνοτ.

¹¹¹ Ἡ τοῦ Βρετοῦ στ. 81 καὶ ἡ τοῦ Ρερνοτ στ. 74.

¹¹² Ἡ παραλλ. Π. Μαρκάκη (ἴδε ἀνωτέρω) ἐκ Νάξου ἀνήκει εἰς τὸν τύπον αὐτόν. Ἐπίσης ὁ Δημ. Οἰκονομίδης, («Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 114 - 118) μαρτυρεῖ, ὅτι κατέχει πληρεστέραν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου (Ἀπειράθως Νάξου), παραλλαγὴν τοῦ ἰδίου τύπου.

¹¹³ Τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον δημοσιεύομεν ἐν συνεχείᾳ, ἀντιπροσωπεύον τὸν τύπον Ε, ἐλάβομεν ἐκ συλλογῆς Δ. Ι. Τσίριμπα (Ἄρκαδικὰ δημοτικὰ τραγούδια, περ. «Λαογραφία», τ. 10 (1929), σ. 96, ἀρ. 113).

- 5 *Τέλος πάντων πλησιάζω καὶ τῆς λέου μὲ ντροπή :*
 — *Καλημέρα, Βοσκοπούλα, κι' ὦρα σου καλή.*
Δὲν μοῦ λές, καλή μου κόρη, ἔχεις γονικά,
ἀπὸ μάνα καὶ πατέρα καὶ κληρονομιά ;
 — *Ἀπὸ μάνα, ἀπὸ πατέρα εἶμαι ὄρφανή,*
 10 *καὶ κληρονομιά δὲν ἔχω εἶμαι μοναχή.*
Μοναχὴ ᾿σαι σύ, κυρά μου, μοναχὸς εἶμαι κι' ἐγώ,
ἔλα νὰ γενοῦμε ταίρι, νὰ σὲ στεφανωθῶ.

Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἄσμα τὰ ἐπεισόδια παρουσιάζονται ὡς ἀπηχῆσεις μερῶν τινῶν τῆς «Βοσκοπούλας», π. χ.: στ. 1 - 3, στ. 6 (πρὸβλ. στ. 15 τῆς ἀνωτέρω δημοσιευομένης Β παραλλ. τῆς «Βοσκοπούλας» καὶ στ. 17 Γ *Γιαννάρακη*) στ. 7 - 8 κ.λ. Ἐπίσης διατηρεῖται εἰς αὐτὸ ὁ ἔνδε-
 κασύλλαβος.

Ἡ προσολωμικός, τέλος, ποιητὴς Νικ. Κουτούζης¹¹⁴ εἰς τὴν δημιουργίαν ἑνὸς πολυστίχου ποιήματός του, τοῦ γνωστοῦ «*Εἶδυλ. λίου*», ἔχει ἐμφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς «Βοσκοπούλας»¹¹⁵.

Ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν ἀνωτέρω μορφῶν συνάγεται, ὅτι ἐκάστη τούτων ἀντιπροσωπεύει μίαν εἰδικὴν καὶ ὠρισμένην ἑλληνικὴν περιοχὴν, οὕτω :

ἢ Α ἀντιπροσωπεύει δύο παραλλαγὰς Κρητικὰς.

ἢ Β δύο ἐπίσης Κρητικὰς.

ἢ Γ δύο Ροδιακάς.

ἢ Δ' δύο Χιακάς καὶ τὴν τῆς Μήλου.

ἢ Δ² δύο Ναξιακάς (μὲ τὴν Ναξ. παραλλ. τοῦ *Οἰκονομί-
 δου*, ἢ ὁποῖα, λέγει οὗτος, εἶναι ὁμοία τῆς τοῦ *Μαρκάκη*),

καὶ μόνον ὁ λογίας προελεύσεως, οὐχὶ καθαρῶς δημοτικὸς, τύπος εἶναι *πανελλήνιος*.

Ἐκ τῆς κατατάξεως αὐτῆς τῶν παραλλαγῶν τοῦ εἶδυλλίου εἰς μορφὰς καὶ ἐκ τοῦ εἰδικοῦ χαρακτηρισμοῦ ἐκάστης μορφῆς δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν γενικά τινα συμπεράσματα περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Κρητικοῦ τούτου ποιήματος εἰς τὸν λαόν. Ἐξω τῆς Κρήτης αἱ παραλλαγὰὶ ἀπώλεσαν πολλάκις τὸν κρητικὸν γλωσσικὸν τῶν χαρακτῆρα, ὅπως συμβαίνει συνήθως μὲ τὰς παραλλαγὰς τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξαπλοῦνται μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἀρχικῆς τῶν προελεύσεως. Τινὲς

¹¹⁴) Ἴδε Γ. Θ. Ζώρα — Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑπτανήσιοι προσολωμικοὶ ποιηταὶ κ.λ., σσ. 27 - 31, σσ. 65 - 82 καὶ σσ. 89 - 92.

¹¹⁵) Ἴδε καὶ ὑχεικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Πανεπιστημιακοῦ ἡμῶν διδασκάλου κ. Γ. Θ. Ζώρα εἰς «*Programme des Travaux*», τοῦ Θ' Διεθνoῦς συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Thessalonique, 1953, p. 23.

τῶν παραλλαγῶν ἐπίσης ἀπώλεσαν καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν καὶ τὸν ρυθμὸν εἰς πολλά των μέρη. Αἱ παραλείψεις ἔτι τῶν περιγραφικῶν ἰδίως μερῶν καὶ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου εἶναι χαρακτηριστικὰ ἐκδηλὰ ἐνταῦθα. Φυλάσσεται τὸ οὐσιῶδες μέρος καὶ ἀσυναισθητῶς λησμονοῦνται αἱ λεπτομέρειαι. Ὁ Pernot, σχολιάζων τὴν ἐκ Χίου ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευομένην παραλλ. (Χίου³), παρατηρεῖ, μὲ τὴν θαυμαστὴν δευδέρκειάν του, ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω φαινόμενα εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνουν πολλάκις ἀπὸ τὸ λόγιον πρότυπον τῶν δημοτ. παραλλ. τῆς Βοσκοπούλας¹¹⁶. Πράγματι δὲν εἶναι ὀλίγα τὰ στοιχεῖα τὰ βοηθοῦντα εἰς τοῦτο Ἐξαίρεσιν βεβαίως τούτων ἀποτελεῖ ἡ παραλλ. Κανελλάκι (Χίου⁴).

Ἐρχόμεθα εἰς ἕν ἄλλο οὐσιῶδες ζήτημα σχετικῶς μὲ τὴν «Βοσκοπούλαν».

Ὁ λογοτέχνης Π. Μαρκάκης, σχολιάζων τὴν πρώτην γνωστὴν Ναξιακὴν παραλλ. τοῦ Κρητικοῦ εἰδυλλίου, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «τὸ ἀρχικὸ κείμενο — πρότυπο — τῆς παραλλ. αὐτῆς δὲν ἦταν τὸ ἴδιο μὲ τὸ κείμενο τῆς «Βοσκοπούλας», πού μᾶς διέσωσε ὁ Ν. Δριμυτινός, ἀλλὰ τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι δυὸ διάφορες λόγιες παραλλαγές τῆς Βοσκοπούλας¹¹⁷.

Πρὸς τοῦτο βασίζεται εἰς ἕν χάσμα, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ κείμενον του, μεταξὺ τῶν 29 - 30 στίχων, καὶ εἰς τοὺς 30 - 31 στίχους:

29 - 30 — Ἐγὼ δὲν εἶμαι μὲ τὰ λο(γ)ικά μου,
 Ἄ(ν) δὲ θὰ πᾶ νὰ βρῶ τὰ πρόβατά μου.

Ἐκ τούτων λέγει «ἡ ὑπόθεση τῆς Ναξ. παραλλ. διαφέρει κάπως ἐλαφρὰ ἀπὸ τὴν ὑπόθεση τοῦ κειμένου τοῦ Ν. Δριμυτινοῦ»¹¹⁸.

Τοὺς στίχους 30 - 31 τοὺς λέγει ἡ Βοσκοπούλα εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ (στ. 89 - 90), ἐνῶ εἰς τὴν Ναξ. παραλλ. ὁ «Βοσκός». Τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ σταθερὸν κριτήριον διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν γνώμην του ὁ Μαρκάκης, διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

1) Μεθοδικῶς τοῦλάχιστον ἡ ἀρχὴ του, νὰ βασίζεται εἰς δύο στίχους μιᾶς ἀτελεστάτης παραλλ.¹¹⁹, εἶναι ἀπαράδεκτος. Διότι ὑποθέσωμεν ὅτι μὲ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν θεωροῦμεν καὶ τὴν ἀνωτέρω δημοσιευομένην παραλλ. τῆς Ἐρωφίλης, βασιζόμενοι εἰς τὸ γεγονὸς τῶν χα-

¹¹⁶) Ἰδε Η. Pernot, Le poème crétois..., p. 102.

¹¹⁷) Ἰδε Π. Μαρκάκης, Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά 1947, σ. 140α.

¹¹⁸) Αὐτόφθι, 140β.

¹¹⁹) Τὰ χάσματά της εἶναι ὀκτὼ κυρίως, αἱ μεταθέσεις στίχων καὶ μερῶν πλείστα.

σμάτων τῆς, τῶν μεταθέσεών τῆς¹²⁰, εἰς τὸ ὅτι οἱ στ. 30 - 31 δὲν λέγονται ὑπὸ τοῦ μαντατοφόρου, ὡς συμβαίνει εἰς τὸ πρότυπον, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Ἐρωφίλης· θὰ ἠγόμεθα τότε εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐκτὸς τῆς γνωστῆς Ἐρωφίλης ὑπάρχουν καὶ ἄγνωστοι δι' ἡμᾶς λόγια παραλλαγαί τῆς!

2) Ἐξ ἄλλου ἂν τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους δὲν τοὺς λέγη ἡ «Βοσκοπούλα», ἀλλὰ ὁ «Βοσκός», ὡς θέλει ὁ Μαρκάκης, αὐτομάτως ὁ πατήρ τῆς ἠρωίδος παύει νὰ παιζῆ τὸν ρόλον σπουδαίου προσώπου, τὸ ὁποῖον ἐπηρεάζει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μύθου· διότι εἰς τὸ εἰδύλλιον ἡ ἐπιστροφή τοῦ πατρὸς ἀναγκάζει τοὺς δύο ἥρωας νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀλλήλους (στ. 237 - 258) καὶ νὰ ἀναμένουν τὴν ἔλευσιν ἐνὸς μηνός, διὰ νὰ συναντηθοῦν πάλιν, μόνον ὅταν ὁ γέρον πατήρ τῆς κόρης θὰ ἀπουσιάσῃ. Ἀντὶ τοῦ γέροντος ὅμως ὁ Μαρκάκης πιστεύει, ὅτι αἰτία τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἐξαίφνης ἔλαβεν, νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ λογικά του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ πρόβατά του, «μὲ τὴ συγκατάθεσιν τῆς Βοσκοπούλας»¹²¹. Ὅταν ὅμως ἡ «Βοσκοπούλα» λέγη:

Ναξ. παραλλ., 32 - 33:

*Ἄντε, βοσκέ, στή μάντρα τῆ δική σου,
καὶ σ' ἕνα μῆνα πάλι μοῦ θυμήσου.*

Ναξ. παραλλ., 42 - 43:

*Ἄντε, καλὲ βοσκέ μου, νᾶχεις χάρη,
εὖν καμάρι καὶ χαρὰ με(γ)άλη.*

δὲν συγκατατίθεται ἀπλῶς, ἀλλὰ παρακαλεῖ τὸν «Βοσκόν» νὰ φύγῃ. Ἀκριβῶς τοὺς ἰδίους στίχους λέγει καὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ, ὅταν πλησιάζῃ ἡ ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πατρὸς τῆς (στ. 243 - 244 καὶ 281 - 282). Ἀλλὰ καὶ ἂν, πρὸς σιγμῆν, δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἥρωας συνελθὼν λέγει τοὺς στίχους αὐτοὺς, τότε πρέπει νὰ συμφωνήσωμεν, ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀγνώστου λογίου προτύπου τῆς Ναξ. παραλλ. καὶ τῆς γνωστῆς «Βοσκοπούλας» δὲν θὰ εἶναι «κάπως ἔλαφρα»¹²² ἀλλὰ οὐσιώδης, ἀφοῦ δλόκληρον τὸ μέρος περὶ τοῦ πατρὸς, τῆς ἐπιστροφῆς του, τῆς ἀνάγκης ἀποχωρισμοῦ των πρὸς τοῦτο κ.λ.π. θὰ ἔχῃ παραληφθῆ. Τοιαύτη ὅμως διαφορὰ θὰ ἦτο ἀφύσικος,

¹²⁰) Ἴδε ἀνωτέρω σημ. εἰς τὴν Ἐρωφίλην, τὰς σημ. 26, 33, 36, 38, ἰδίως τὴν σημ. 39.

¹²¹) Ἴδε Μαρκάκη, ἀνωτέρω σ. 142, σημ. 2.

¹²²) Ὡς ὑποστηρίζει ὁ Μαρκάκης (σ. 140β), ἀποδεικνυόμενος οὕτω οὐχὶ καλὸς γνώστης τῶν πραγμάτων.

καθόσον μάλιστα οὐδεμία ὑπάρχει διαβεβαίωσις, ὅτι, ὅταν ὁ Δριμυτινὸς ὀνομάξῃ «σφαλμένες» πολλὰς ἀπὸ τὰς κυκλοφορούσας τότε «Βοσκοπούλας», σημαίνει μὲ τὸ «σφαλμένες» τοῦτο, ὅτι ἦσαν καὶ οὐσιωδῶς διάφοροι κατὰ τὴν ὑπόθεσιν.

3) Δὲν εἶναι δυνατὸν βασιζόμενοι εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους νὰ εικάσωμεν τί θὰ ὑπῆρξεν εἰς τὸ πρὸ αὐτῶν χάσμα. Οἱ μετατεθέντες στίχοι καὶ τὰ χάσματα, δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν, ὡς ἐκ τοῦ ἀσταθοῦς χαρακτήρου των, θετικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ἔξαγωγὴν τοιούτων συμπερασμάτων. Τοιούτους στίχους καὶ τοιαῦτα φαινόμενα παρουσιάζουν ἄπειρα αἱ δέκα γνωσταὶ δημοτικαὶ παραλλ. τῆς «Βοσκοπούλας» καὶ εἶναι εὐκόλον νὰ φαντασθῶμεν ἐκ τούτου, εἰς ποίαν ἀδιέξοδον θὰ ὠδηγεῖτο ἡ ἔρευνα, ἂν βάσει τῶν ἀρνητικῶν αὐτῶν στοιχείων, ἀνηγόμεθα εἰς ἰσαριθμούς λογίας παραλλ. τοῦ εἰδυλλίου.

Διὰ τὸ δευτέρον του ἐπιχείρημα ὁ Μαρκάκης χρησιμοποιεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ ἔχομεν ἀφήγησιν εἰς πρῶτον πρόσωπον — ἀφηγεῖται ὁ «Βοσκός» —, εἰς τὴν Ναξ. παραλλαγὴν διηγεῖται καὶ ὁ ποιητῆς (στ. 1 - 9) καὶ ὁ «Βοσκός»¹²³.

Οἱ στίχοι ὅμως εἰς τοὺς ὁποίους στηρίζεται (2, 3, 4, 6, 7, 8, 9) δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν κριτήριον, διότι

ὁ 2 στ. εἶναι συμφυρμὸς τῶν στ. 10+81+372 τῆς Βοσκοπούλας,

ὁ 3 εἶναι παρεφθαρμένος,

ὁ 4 μετρικῶς ἀτελής,

ὁ 6 συμφυρμὸς τῶν 33+38 τῆς Βοσκοπούλας,

ὁ 7 ἑλαφρῶς παρεφθαρμένος,

καὶ ὁ 8 ἐνῶ φέρει τὸν «Βοσκόν» διηγούμενον¹²⁴, διορθώνεται εἰς τρίτον πρόσωπον ἀπὸ τὸν Μαρκάκη ν, διὰ νὰ στηρίξῃ τὸ ἐπιχείρημά του καὶ μόνον. Ἐξ ἄλλου τὸ μέρος αὐτό, εἰς τὸ ὁποῖον βασίζεται, ἔχει καὶ λογικὰς ἀσυνεπείας, π.χ. πρῶτον «παίρνει νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση» ἢ κόρη καὶ κατόπιν πηγαίνει νὰ «γνωρίσῃ», νὰ μάθῃ, ἂν ὁ βοσκὸς εἶναι λιπόθυμος! Ἡ παραλλ. ἐπίσης δὲν λέγει τὸ διατὶ ὁ ἦρως ἐλιποθύμησε.

Τὸ οὐσιῶδες ὅμως σφάλμα τοῦ Μαρκάκη εἶναι τὸ ὅτι, ἐνῶ ὑπάρχει λογικωτάτη καὶ ἀσφαλεστάτη ἐξήγησις τῶν διαφορῶν τῆς παραλλαγῆς του, ἀπὸ τὴν ἐκδοσιν Δριμυτινοῦ, ἀπορρίπτει αὐτὴν, ἄγνωστον διατὶ, καὶ προτείνει ἀθαιρέτους καὶ ἀστηρίκτους ἐξηγήσεις. Ἐχει

¹²³) Σελ. 140β.

¹²⁴) Ἐχει οὕτω: «Παίρνει νερὸ καὶ λαντουρᾶ τὸ πρόσωπό μου».

Ἡ Μαρκάκης διορθώνει (στ. 8):

Νὰ λαντουρᾶ νερὸ τὸ πρόσωπό του.

διαπιστωθῆ, ὅτι τὰ λόγια κείμενα, δσάκις γίνωνται κτῆμα τοῦ λαοῦ, ὑφίστανται πολλές καί ποικίλας ἀλλαγάς, ὀφειλομένας εἰς γνωστοὺς λόγους. Οὕτω παρατηροῦμεν συχνάκις εἰς τὰς δημοτ. παραλλ. λογίων ἔργων συντημήσεις, χάσματα, μεταθέσεις καί πλείστας ἀλλαγάς εἰς στίχους, εἰς νοήματα, εἰς ὀλοκλήρους ὑποθέσεις. Λογικώτερον, φυσικώτερον καί ἀσφαλέστερον θὰ ἦτο ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα νὰ ἐξηγηθοῦν ὡς ἀποτελέσματα πολλῶν ψυχολογικῶν παραγόντων, π. χ. ἀδυναμίας πρὸς ἀπομνημόνευσιν, τάσεως πρὸς διόρθωσιν καί προσαρμογὴν εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ λαοῦ κ.λ.π. παρὰ ὡς κριτήρια βάσει τῶν ὁποίων πρέπει, νὰ ἀναζητῶμεν διάφορα, ἀπὸ τὰ γνωστά των, πρότυπα. Ἐν τῇ Ναξ. παραλλαγῇ εἶναι πλείστα τὰ φαινόμενα αὐτὰ καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ πείθει ὅτι πρέπει νὰ ἐξαίρεσωμεν τὸ δημοτ. τοῦτο κείμενον τοῦ κανόνος ἐξετάσεως, ἐκτιμήσεως καὶ ἐξηγήσεως τῶν δημοτ. παραλλ. λογίων ἔργων. Διὰ νὰ ὑποστηριχθῆ, ὅτι ἡ Ναξ. παραλλ. δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὰς ἐντύπους ἐκδόσεις θὰ ἔπρεπε ὁ Μαρκάκης νὰ ἀναζητήσῃ ἄλλα στοιχεῖα εἰς τὸ κείμενόν του καὶ νὰ μὴ στηριχθῆ εἰς τὰς ἀτελείας του. Ἐπρεπε δηλ. νὰ εὔρη εἰς τὸ κείμενόν του ἐνδείξεις, αἱ ὁποῖαι ἐνῶ θὰ ἀπεκλείετο νὰ ἐξηγηθοῦν ὡς παραφθοραὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐντύπου ἐκδόσεως, ὑπὸ τοῦ λαοῦ δημιουργηθεῖσαι, θὰ ἔπειθον ἀντιθέτως ὅτι μὲ τὴν μορφήν αὐτὴν θὰ εἶχον γραφῆ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, ἠγροήθησαν ὅμως ὑπὸ τοῦ Δριμυτινοῦ εἰς τὴν ἐκδοσίαν του. Τοιαῦτα ὅμως στοιχεῖα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν Ναξ. παραλλ. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐφευρίσκωμεν ἄλλο καὶ διάφορον ἀπὸ τὸ γνωστὸν καὶ φυσικὸν πρότυπόν της. (Ἴδε καὶ Δημ. Οἰκονομίδην ἀνωτ.).

Ἐπίσης ὁ Γιάννης Δάλλας ἐκφέρει περισσότερον ἀβασίμους γνώμας¹²⁵.

Λέγει: «Ἐπὶ πάντα τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν, τῶν ἀρχῶν, τῶν παραβολῶν καὶ τῶν συμβολῶν τῆς «Βοσκοπούλας». Εἰς τὴν λύσιν του, παρὰ ἄλλα μὲ τις ἄλλες ἔρευνες, πολὺ θὰ ὀφελούσε καὶ ἡ συσχέτιση τῶν ἐκδόσεων μὲ τις σφζόμενες παραλλαγές¹²⁶. Ἄλλ' ὡς τὰ σήμερα δὲν ξέραμε παρὰ κατασκευάσματα καὶ ἀπομεινάρια ἀμφίβουλος δημοφιλίας. Νά, γιατί μὲ τὴν ναξιακὴ παραλλ. τῆς «Ἐρωφίλης Βοσκοπούλας» ὁ κ. Π. Μαρκάκης προσφέρει μεγάλη ὑπηρεσία στὰ κρητικὰ ἀλλὰ καὶ στὰ πανελλήνια γράμματα. Μᾶς δίνει μιὰ καινούρια βοσκοπούλα ἀπὸ 93 στίχους μ' ὅλη τὴ χάρη καὶ τὴν ὁμορφίαν τοῦ δημοτικοῦ λόγου....».

¹²⁵ Γ. Δάλλας, Γύρω ἀπὸ τὴ Ναξ. παραλλ..., περ. «Ναξιακὸν Ἀρχεῖον» τ. Α, τευχ. 4, σσ. 46 - 52.

¹²⁶ Τὴν αὐτὴν ἐσφαλμένην γνώμην ἔχει καὶ ὁ λογοτέχνης Ἄρης Διακταῖος («Νέα Ἐστία», 59 (1956), σ. 133α, σημ. 9).

Πάντα ταῦτα καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀθθαίρετα καὶ ἀβάσιμα. Σπανίως ἐκ τῶν δημοτικῶν παραλλαγῶν ἐνὸς λογίου ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει γνωρίσει δεκάδας ἐκδόσεων, ἀναγόμεθα εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον. Τοῦτο δύναται νὰ συμβῆ εἰς τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐγνώρισαν ἐκδόσεις· ἀλλὰ καὶ τότε εἶναι δύσκολον, διότι αἱ πολλαὶ παραλλαγὰὶ τῶν ποιημάτων καὶ αἱ ἐξ ἴσου πολλαὶ διαφοραὶ τῶν δεικνύουσιν, ὅτι αὐτὰ ἀναμφισβητήτως ὑπέστησαν φθορὰς ἀπὸ τὸν λαόν, ὁποίας ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποστοῦν ἂν διειτηροῦντο γραπτῶς. "Ἄν δηλ., μὲ βᾶσιν τὰς παραλ. τῶν γνωστῶν ἔργων τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας, θελήσωμεν νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὰς πηγὰς, τὰς ἀρχὰς, τοὺς ποιητὰς κ.λ. τῶν ἔργων αὐτῶν, ἢ ἔρευνα θὰ ὑποχρεωθῆ νὰ παραθεωρήσῃ τὰς ἐγγράφους βασικὰς περὶ τούτων μαρτυρίας καὶ νὰ δώσῃ περισσοτέραν πίστιν εἰς τὰς παρεφθαρμένας καὶ προχείρους λαϊκὰς διασκευὰς τῶν ἔργων. Τοιαύτη ὁμῶς μέθοδος ἐρεύνης καὶ ἐρμηνείας δὲν δύναται νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτὰ, διότι ἂν δεχθῶμεν αὐτὴν ὡς ὀρθήν, τότε θὰ εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ δικαιολογήσωμεν πάντα τὰ ἄτοπα, παρὰλογα καὶ ἐσφαλμένα μᾶς παραλλαγῆς καὶ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἔγραψε ταῦτα ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τοῦ ἔργου ἢ εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀντιγραφεῖς καὶ διασκευαστὰς του.

Ὡς ἀπάντησις εἰς τὸν Δάλλαν, περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας τῆς Ναξ. παραλλαγῆς καὶ τῆς σπουδαιότητός της εἰς «τὰ πανελλήνια καὶ κρητικὰ γράμματα», ἔρχεται τὸ ἐξῆς σχόλιον τοῦ ἴδιου τοῦ ἐκδότου της Π. Μαρκάκη: «Ἡ Ναξ. παραλλαγή, σὰν σύνολο δὲν πλησιάζει, οὔτε τὸ πιὸ μέτριον δημοτικὸ τραγούδι. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 93 ἑνδεκασύλλαβους, πὸ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι λαθεμένοι, ὁμοιοκαταληκτοῦν ὁμῶς κατὰ δίστιχα, μὲ πλούσιες ὁμολογούμενα ρίμες, ἀλλὰ πὸν μεταξύ τους δὲν ἔχουν κανένα ἀπόλυτον σύνδεσμον. Τὸ ὅλον κείμενον εἶναι γιομάτο κενά, χάσματα, ἀσάφειες καὶ παρανοήσεις. Νομίζει κανένας πὸς εἶναι δίστιχα ριγμένα ὅπου τύχει. Κοντολογίς δὲν εἶναι παρὰ ῥάκη τῆς «Εὐμορφῆς Βοσκοπούλας»...¹²⁷.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Δάλλας παραβάλλει τὴν ἐπίμαχον παραλλ. μὲ τὰ κείμενα τοῦ Δριμυτινοῦ καὶ τοῦ Βρετοῦ, ἀγνωστῶν ὡς φαίνεται τὰς ἄλλας παραλλ., καὶ εὐρίσκει μεταξύ τῆς πρώτης καὶ τῶν δύο ἄλλων τὰς ἐξῆς διαφορὰς: Εἰς μὲν τὰ κείμενα Δριμυτινοῦ καὶ Βρετοῦ «ἔχει κανεὶς δυνατὴν τὴν ἐντύπωσιν τῆς δυτικῆς ἐπίδρασης» (ἀτμόσφαιρα πέρα γιὰ πέρα ρωμαντικῆ, οἱ σκηνές, οἱ παρομοιώσεις, τ' ἀπανωτὰ κυλλιλογικὰ ἐπίθετα ἐπίσης), ἐνῶ ἡ Ναξ. παραλλ. ἔχει ὅλας τὰς χάριτας τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ λόγου, μὲ τὴν διατήρησιν τῆς ἰσορροπίας «ἀνά-

¹²⁷) Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 139α.

μεσα δραματικοῦ καὶ περιγραφικοῦ στοιχείου». Ὁ Δάλλας ἐπίσης παρ' ὅλον ὅτι ἐπιμένει εἰς τὸ «δυτικὸ χρῶμα» τῆς Βοσκοπούλας, λέγει ὅτι «δυτικὸ πρότυπο σὰ χαμένα ζητοῦμε¹²⁸. Καὶ τὴν μὲν δυτικὴν ἐπίδρασιν οὐδεὶς τὴν ἀρνεῖται εἰς τὴν «Βοσκοπούλαν» τοῦ Δριμουτινοῦ, ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀξίαν τῆς Ναξ. παραλλ., ἔξεθέσαμεν ἀνωτέρω τὴν ἐπὶ τούτου ἀποψιν τοῦ ἐκδότου της, ὥστε εἶναι περιττὸν νὰ ἀπαντήσωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ νὰ ἀποδείξωμεν εἰς τὸν Δάλλαν, ὅτι αἱ ἀπόψεις του δὲν ἔχουν βάσιν. Ἄλλως τε καὶ ἂν εἶχεν ἡ παραλλαγή αὐτὴ ἔντονον τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα, θὰ ἦτο τοῦτο φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς ἔξαπλώσεως καὶ ἐπιβιώσεως τοῦ ἔργου εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, εἰς τὸν ὅποιον καὶ συνελέγη, καὶ ὁ ὅποιος συνηθίζει νὰ ἑλληνικοποιῇ τὰ πάντα¹²⁹. Τὸν ἑλληνικὸν αὐτὸν χαρακτήρα ἴσως τὸν διατηρῆ τὸ κείμενον εἰς τὸ λεκτικόν του, τὰ λεγόμενα ὅμως περὶ ἰσορροπίας εἰς τὸ δραματικὸν καὶ περιγραφικὸν στοιχεῖον δὲν εἶναι ὀρθά, διότι τὸ κείμενον στερεῖται συνοχῆς καὶ λογικῆς διατάξεως τῶν μερῶν¹³⁰. Διὰ τὸ ὁ Δάλλας ἀποκλείει τὴν περίπτωσιν ἰταλικῶ προτύπου, καθ' ἣν στιγμὴν ἔχομεν τὸ προηγούμενον τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ», τῆς «Ἐρωφίλης», τοῦ «Ροδολίνου», κ.λ.π., κ.λ.π., δὲν τὸ λέγει, ἀγνοῶν ὅτι τὸ κῆρος μιᾶς γνώμης στηρίζεται ἐν πρώτοις εἰς τὰς δι' αὐτὴν ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ὁ ὑποστηρικτῆς της δέον νὰ προσκομίξῃ.

Τὸ δίστιχον:

Βρετοῦ, 79 - 80: *Βγάνει τὸ μαχαίρι μοναχὸς του,
καὶ σφάζεται ἀπατὸς του.*

τὸ θεωρεῖ ὡς μαρτυρίαν διαφορετικῆς ὑποθέσεως καὶ τέλους εἰς τὸν Βρετόν¹³¹.

Ἐνταῦθα ὁ Δάλλας ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν, διότι ἐνῶ λέγει: «στὴν ὅλη συμφωνία ἢ παραλλαγή τοῦ Βρετοῦ... ἐπιβεβαίωσε τὴν προέλευσίν της ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1627»¹³², εὗρισκει ὅμως διαφορετικὴν ὑπόθεσιν καὶ τέλος, δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ αὐτὰ κριτήρια καὶ διὰ τὴν Ναξ. παραλλ., εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης εὗρισκει διαφορετικὴν ὑπόθεσιν, ἀρχὴν, τέλος κ.λ.¹³³, ἀλλὰ ἀπορρίπτει τὴν προέλευσίν της ἀπὸ τὴν ἐκ-

¹²⁸) Ἀὐτόθι, σ. 47 καὶ σημ. 1.

¹²⁹) Ἴδε καὶ Μ. Μανούσακα, Τὸ Ἑλληνικὸν δημοτικὸν τραγοῦδι γιὰ τὸ Βασιλιά Ἐρρίκο τῆς Φλάνδρας, περ. Λαογραφία, τ. ΙΔ' (1952), σ. 24 κέξ. καὶ Ἐμμ. Ἰ. Δουλιγερᾶκη, ἐνθ' ἀνωτέρω, σσ. 374 - 375 καὶ σημ. 107, 108.

¹³⁰) Ἴδε καὶ Π. Μαρκάκη, ἐνθ' ἀνωτ. σσ. 139α - β - 140α.

¹³¹) Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 47, σημ. 2.

¹³²) Ἀὐτόθι, σ. 47.

¹³³) Ἀὐτόθι, σσ. 49 - 51.

δοσιν 1627. Διαιτί; ἄγνωστον. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ δίστιχον 79 - 80 τοῦ Βρετοῦ, ἂν ὁ Δάλλας προσεῖχε θὰ ἔβλεπε, ὅτι τὸ αὐτὸ δίστιχον ἀποτελεῖ τὸ τέλος καὶ τῆς πρὸ τῆς «Βοσκοπούλας» δημοσιευμένης ρίμας τοῦ Μανέτα, εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Βρετοῦ¹⁸⁴, τὸ αὐτὸ δὲ δίστιχον εἰς διαφορετικὴν περίπτωσιν ἐπαναλαμβάνεται ἀνωτέρω καὶ εἰς τὴν Ἑρωφίλην μὲ παραλλάσσουσαν μορφὴν (18 - 19 στ.). Εἶναι λοιπὸν στερεότυπον, κοινὸς τόπος εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προστίθενται εἰς τὰ ἄσματα ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀδιαφόρως ἂν ἔχουν λογικὴν θέσιν ἢ μὴ εἰς αὐτὰ.

Ἐν, ἔτι, τῶν συμπερασμάτων τοῦ Δάλλα εἶναι τὸ ἐξῆς:

«Γ) Πιστοποιεῖται ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ἀρχικοῦ περιστατικοῦ καὶ ὅτι ἡ παραλλαγὴ εἶναι πρὸ κοντὰ στὰ πράγματα καὶ τῆ φυσικῆ τους σειρὰ ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῆς Βενετίας τοῦ 1627». Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων ἔχομεν ὁμιλήσει προηγουμένως, ὡς πρὸς δὲ τὰ πράγματα δὲν νομίζομεν ὅτι αἱ ἀτέλειαι τῆς Ναξ. παραλλ. τῆς ἐπιτρέπουσαν νὰ εὐρίσκειται πλησιέστερον πρὸς αὐτὰ ἀπὸ ὅσον εὐρίσκειται τὸ πρότυπόν της (ἡ ἔκδ. 1627).

Ὁ Δάλλας δὲν λέγει ἐπίσης, πῶς ἐπιστοποίησεν τὴν ὑπαρξὴν ἀρχικοῦ περιστατικοῦ καὶ ποῖον τοῦτο.

Ἀξίον ἀπορίας εἶναι καὶ τὸ πόθεν ἔλαβεν ἀφορμὴν διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι «ἀφοῦ ὁ χρωματισμὸς τῆς Ναξ. παραλλ. εἶναι πολὺ δημοτικὸς, μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ἄνετα πὼς βάση γιὰ τὶς ὡς τώρα παραδεδομένες «βοσκοπούλας», «σφαλμένες καὶ καλλιωτέρες» στάθηκε ἓνας μικρὸς κύκλος ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια, ἀπαράλλαχτα καθὼς στὸ Διγενῆ Ἀκρίτα . . . , πὸν ἓνας ἰταλομαθῆς γασμοῦλος¹⁸⁵ τὰ συνταίριασε σὲ ζευγαρωτοὺς ἐντεκασυλλάβους τὸν 17^{ον} αἰ.». Καὶ πρῶτον μὲν ἡ Ναξ. παραλλ. δὲν ἔχει «πολὺ δημοτικὸ χρωματισμὸ» ἀφοῦ ἐπαναλαμβάνει στίχους τῆς ἐκδόσεως Δριμυτινοῦ, δεύτερον δὲ ἡ θεωρία περὶ κύκλου ἁσμάτων καὶ ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια εἶναι ἀσφαιρὸς καὶ ἐντελῶς ἀπίθανος. Ἐπίσης, ὅταν ὁ Δάλλας λέγῃ, ὅτι ὁ Δριμυτινὸς εἶναι «προσωπικότητα δευτερεύουσα», δὲν λέγει τι νέον.

Κατόπιν τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ὀλίγα μόνον σημεῖα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Μαρκάκη καὶ τοῦ Δάλλα ἔθιξαν, θεωροῦμεν ὡς βέβαιον ὅτι παρέσχομεν μίαν συνοπτικὴν εἰς τὸν ἀναγνώστην εἰκόνα τῶν ἀμφοτέρωθεν ἀπόψεων καὶ τοῦ κύρους των. Ἄν ἄλλως ἦσχο

¹⁸⁴) Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον 1868, σ. 12, στ. 73 - 74, Τοῦ Μανέτα τὸ τραγοῦδι, ἴδε καὶ Ἑρωφίλην, ἀνωτέρω στ. 19.

¹⁸⁵) Ὑπογραμμίζομεν ἡμεῖς.

λούμεθα μὲ ὄλας τὰς γνώμας των, τὰς ὁποίας ἐμόρφωσαν, στηριζόμενοι περισσότερο εἰς τὰς καταφανεῖς ἀτελείας παρὰ εἰς τὰς χάριτας ἐνὸς οὐχὶ ἀψόγου ποιητικοῦ κειμένου, οὐδεμίαν, νομίζομεν, θὰ προσεφέρωμεν ὠφέλειαν εἰς τὴν ἔρευναν, ἐνῶ θὰ ἐσπαταλοῦμεν ἀσκόπως χῶρον καὶ χρόνον διὰ νὰ ἀντικρούσωμεν ἐπιχειρήματα ἀφ' ἑαυτῶν ἀσταθῆ καὶ ἀβάσιμα. Ὁ συντάκτης τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Δημ. Οἰκονομίδης κατέδειξεν ἤδη τὰ μεθοδικὰ λάθη τῶν Μοσχάκη καὶ Δάλλα εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν γνωμῶν των περὶ τῆς Ναξ. παραλλαγῆς τῆς Βοσκοπούλας¹⁸⁸. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἀπόψεις αὐτὰς τοῦ Οἰκονομίδου ἐβοήθησαν καὶ εἰς τὴν ἐκ μέρους ἡμῶν γενικωτέραν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Βοσκοπούλας, τινὰς δὲ ἀναδημοσιεύομεν ἐνταῦθα, ἀφ' ἐνὸς μὲν, διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ δημιουργία γενικῆς ἰδέας περὶ τε τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ εἰδυλλίου καὶ περὶ τῶν ἀντιρρήσεων, τὰς ὁποίας ἡ ἔρευνα δύναται νὰ προβάλλῃ εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ νὰ καταστοῦν σαφέστερα τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐπὶ τοῦ θέματος προστιθέμενα. Εἶναι βεβαίως ἄξιον προσοχῆς καὶ μελέτης τὸ φαινόμενον τῆς ὑπὸ ποικίλας μορφᾶς ἐξαπλώσεως τῆς «Βοσκοπούλας» εἰς τὸν λαόν, οὐδεμία ὅμως μέθοδος ἐπιτρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὰς λογικὰς καὶ φυσικὰς ἐξηγήσεις τῶν εἰς τὰς μορφὰς αὐτὰς παρατηρουμένων, καὶ νὰ ἀχθῶμεν εἰς συμπεράσματα, τῶν ὁποίων αἱ βάσεις δὲν ἀντέχουν εἰς τὸν παραμικρὸν λογικὸν ἔλεγχον.

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν

Πρὶν περατωθῆ ἡ ἐκτύπωσις τῆς παρούσης μελέτης, ἐλάβομεν ἐνδιαφερόμεσαν πληροφορίαν περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Βοσκοπούλας.

Ἡ Φιλολόγος Βιργινία Βέργη ἀνεκοίνωσεν εἰς ἡμᾶς νέαν Κρητικὴν παραλλ. τῆς Βοσκ., τὴν ὁποίαν ἤκουσεν ὀδομένην καὶ ἀπεμνημόνευσε πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ χωρίον Φόδελε τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου ἀπὸ στόματος ἐνενηκονταετίδος γραίας.

Ἡ παραλλαγή ἔχει περὶ τοὺς 150 στίχους, τῶν ὁποίων πολλοὶ μὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ πρότυπον, τινὲς δὲ εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα. Τὰ χάσματα εἶναι ὀλίγα εἰς τὸ δημοτικὸν αὐτὸ κείμενον ἢ δὲ ἀπόδοσις τῆς ὑποθέσεως παρουσιάζει ἀξιοσημείωτον πιστότητα. Οἱ νέοι στίχοι, οἱ ὅποιοι ἐπλάσθησαν ἀπὸ τὸν λαὸν ἔχουν πολλάκις ποιητικὴν χάριν. Τὸ ἄξιον μνείας ὅμως εἰς τὸ νέον αὐτὸ κείμενον δὲν εἶναι τόσον ἢ ποιητικὴ ἀξία, ὅσον ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον διασφίζεται καὶ μεταδίδεται τοῦτο. Κατὰ τὰς πληροφορίας δηλ. τῆς δεσποινίδος Βέργη, ἡ

¹⁸⁸) Ἴδε ἀνωτ. Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας κ.λ.π.

Βοσκοπούλα «τραγουδιέται» εἰς τὸ χωρίον Φόδελε, ἢ δὲ μουσική, ὑπὸ τῆς ὁποίας συνοδεύεται τὸ εἰδυλλιον, ὁμοιάζει μὲ τοὺς Κρητικούς «σιγανούς». Ἡ μουσική αὕτη εἶναι ἰδιότυπος καί, καθ' ὅσον ἠδυνήθημεν νὰ ἀντιληφθῶμεν, τὸ μὲν «χρῶμα» τῆς εἶναι τοπικόν, ἢ μελωδία ὅμως οὐχὶ εὐρέως γνωστή.

Πάντως τὸ γεγονός ὅτι διασώζεται εἰς μίαν περιοχὴν τῆς Κρήτης παραλλαγὴ τοῦ εἰδυλλίου, πάντοτε ἄδομένη μὲ ἰδιότυπον μουσικὴν, παρέχει νέα ἀξιόλογα στοιχεία περὶ τῆς ἐξαπλώσεώς του εἰς τὸν λαόν, καθ' ἣν στιγμὴν ἔλλείπουν παρόμοιαι περὶ τῶν ἄλλων παραλλαγῶν εἰδήσεις.

Δυνάμεθα νῦν, βάσει τῶν ὄσων εἶδομεν ἀνωτέρω, νὰ ἀποφανθῶμεν ἀσφαλῶς περὶ τῆς ἀξίας, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἔχη διὰ τὴν ἔρευναν ἢ δημοτ. παραλλαγὴ ἑνὸς λογίου ἔργου. Δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως τὸ τοιοῦτον λαϊκὸν κείμενον σταθερὰν βᾶσιν καὶ κριτήριον ἐξ ὧν θὰ ἠδύκολύνετο ἢ λύσις τῶν πολλῶν προβλημάτων τοῦ προτύπου του, δύναται ὅμως νὰ βοηθήσῃ εἰς ἄλλας σπουδαίας παρατηρήσεις. Εὐχεραίνει τὴν καθολικὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας καὶ τῆς εὐρυτέρας ἐπιδράσεως τοῦ λογίου τούτου ἔργου, δίδει κάπως τὸ μέτρον τῶν ποιητικῶν ἱκανότητων καὶ ἀδυναμιῶν τοῦ λαοῦ, βοηθεῖ, ὡς καὶ ἄλλα κείμενα, τὴν κατανόησιν τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου καὶ παρέχει ἐνδιαφέρουσαν εἰκόνα τῶν ποικίλων φαινομένων, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν χώραν εἰς τὴν γλῶσσαν του. Εἶναι ἄρα ἡ συλλογὴ καὶ μελέτη τοιούτων κειμένων ἔργον ἐπιτακτικὸν διὰ τὴν ἔρευναν, ἢ ὁποῖα δύναται οὕτω νὰ ἀχθῆ εἰς ὠφέλιμα συμπεράσματα, ἀπολύτως σχετικὰ μὲ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς.

Ἀθῆναι Μάρτιος — Ἡράκλειον Ἰουνίου 1956

ΕΜΜ. Ι. ΔΟΥΛΓΕΡΑΚΗΣ